

METODERAPPORT

LYKKELANDET
JENTER TIL SALGS

Journalister

Synnøve Bakke, NRK
Kjersti Knudssøn, NRK
Anette Berentsen, NRK

Tittel

Prosjekt: Lykkelandet og Jenter til salgs

Publisert**Del 1 – «Lykkelandet»**

NRK1, Brennpunkt, 18. april 2017, kl. 21.30

<https://tv.nrk.no/serie/brennpunkt/mddp11000617/18-04-2017>

nrk.no, 18. april 2017

https://www.nrk.no/dokumentar/xl/sex_-dop-og-tiggerkopp-1.13463802

nrk.no, 21. april 2017

https://www.nrk.no/dokumentar/xl/_forstar-ikke-at-menn-kjoper-sex-av-mindrearige-1.13483069

nrk.no, 26. juli 2017

<https://www.nrk.no/hordaland/prostitusjonsmiljoet-forsvant-over-natten-1.13591515>

Del 2 – «Jenter til salgs»

NRK1, Brennpunkt, 25. april 2017, kl. 21.30

<https://tv.nrk.no/serie/brennpunkt/mddp11000717/25-04-2017>

nrk.no, 25. april 2017

https://www.nrk.no/dokumentar/xl/der-guttene-vil-bli-hallik_-og-jentene-blir-solgt-1.13487651

nrk.no 26. april 2017

https://www.nrk.no/dokumentar/xl/_jeg-kommer-til-a-do-her_-1.13489409

Adresse

NRK Brennpunkt, 0340 Oslo

Kontaktpersoner:

Synnøve Bakke, NRK Hordaland, 97 74 80 05

Kjersti Knudssøn, NRK Hordaland, 95 20 29 61

Anette Berentsen, NRK Hordaland, 91 61 65 92

INNHold

1. Innledning	1
2. Starten – 2015.....	1
3. Alvoret begynner - 2016	2
4. De som kjenner byen	5
5. Dommer, menneskehandel og en sjelden stemme	6
6. Det står skrevet... ..	7
7. Erfaringer fra andre steder	8
8. Romania	8
9. Nettverket	10
10. Det handler om penger.....	11
11. «Jenter til salg» – det store bildet.....	12
12. Manus og klipp.....	15
14. Ferdigstilling, visninger og publisering.....	17
15. Etterspill - en tabbe - og ny sending	18
16. Konsekvenser	19
17. Metoder og etiske vurderinger	19
18. Avsluttende kommentarer.....	20
Kildeliste.....	21
VEDLEGG 1	24
VEDLEGG 2	24
VEDLEGG 3	25

1. Innledning

Dette prosjektet er blitt til gjennom nysgjerrighet, observasjon og spaning. Vi visste ikke hva vi kom til å finne, men etter hvert vokste en svært ubehagelig virkelighet frem.

I de senere årene har den offentlige sannheten vært at tigging skjer frivillig og uten bakmenn. Det har vært laget en rekke reportasjer om enkeltpersoner, om forholdene hjemme i Romania og om hvordan tigging i Norge gir et bedre liv. Dette prosjektet bestrider ikke dette, men dokumenterer at det også finnes en helt annen virkelighet. Den handler om kyniske bakmenn, fortvilte prostituerte og tiggere som blir tyver og selger sex om kvelden. Det er tigging som skalkeskjul for organisert kriminalitet.

Prosjektet har ført oss på kryss og tvers av Bulgaria for å lære om situasjonen for Rom i Europa i dag. Vi har reist til slumområder der barn er svært utsatte for utnyttelse og menneskehandel, og til landsbyer der mennesker lever som leilendinger i 2017.

16 år gamle Lidia hadde drømmer om utdanning, men fem måneder senere kom et rop om hjelp fra en kjeller i Italia. Vi ble involvert i et intenst arbeid over landegrenser for å få henne ut og hjem. Den 30. november 2016 stod vår verden stille. Men det begynte lenge før, med et hus i Bergen.

2. Starten – 2015

Ved påsketider flyttet et tjuetalls personer inn i et hus i Løvestakksiden i Bergen. Det var tiggender, unge kvinner og en rekke menn. Det var aktivitet hele døgnet, tiggerne kom og gikk på dagtid, mennene kjørte bil fra ettermiddagen til langt ut på morgenkvisten. Kombinasjonen av beboere, og spesielt de unge mennene vekket nysgjerrighet. Hva holdt de på med?

2.1 Bak gardinen – en norsk tradisjon

Dersom dette var lyssky aktivitet, hadde de valgt et dumt hus. For vis a vis satt Brennpunkts Synnøve Bakke i sofakroken. TV-en ble nå byttet ut med flittig titting bak gardinen.

Mennene kjørte bulgarske biler, og noen kunne forsvinne i en ukes tid eller to, før de dukket opp igjen. Flere ganger ble foringen i dørene tatt ut, før de kjørte igjen. Andre kom med varebiler med flatskjermer og annet teknisk utstyr. Og rusmisbrukere dukket opp, var innom og forsvant igjen. Andre dukket opp med kanner som kunne inneholde diesel. Oppi det hele kom tiggerne med poser fulle av matvarer, og om kvelden gikk de ut i helt andre klær. Vi begynte med å ta bilder av folk og biler. Registreringsnumrene, bilder og observasjoner ble lagt inn i et dataprogram. Dette ble kombinert med spredte turer til byen, der vi observerte tiggerne og tok bilder for å se om vi fant igjen dem som bodde i huset. Det gjorde vi, men det var langt flere i byen. Det så likevel ut som om de kjente hverandre. Og vi undret oss, for mange vandret rundt, og det så ikke ut som at de ville ha penger i koppen.

2.2 I ledige stunder

I denne fasen holdt vi på med dokumentaren «Det dypeste dykket», så den krevde mesteparten av vår tid. Men innimellom dro vi til byen, og Bakke fulgte med på nabolaget. Bildene ble lastet inn i en mappe og arkivert under dato. Vi skrev logg fra turene til byen. Vi bestemte oss etter hvert for at Bakke også burde ha et kamera hjemme, slik at hun kunne filme. Det var ikke sikkert at dette ble til noe program, og det var heller ikke sikkert at bildene skulle brukes, men vi ville sikre oss dokumentasjon.

2.3 Verten og vertinnen

På postkassen fant vi navnene til et ektepar vi senere døpte verten og vertinnen. Et enkelt googlesøk viste at de hadde vært siktet for menneskehandel to år tidligere. De bodde den gang i et annet hus i Bergen, sammen med et tjuetalls personer; en rekke menn, tiggere og i tillegg flere barn. Siktelsene ble frafalt. Vi finner flere nyhetsoppslag, både knyttet til rassiaen, samt oppfølgingssaker der de forteller at de er uskyldige. Vi studerer opptakene, og ser at de sentrale personene fra den gang nå bor i huset vi holder øye med. Ekteparet er fra Romania. Vertinnen blir vår vei inn i miljøet, for hun er på Facebook.

2.4 Facebook som verktøy

Vi studerer profilen og vennelisten hennes. Her dukker fem av mennene i huset opp, og vi ser at en av dem vi oppfatter som sentral er hennes gudsønn. Alle har åpne profiler. Kommunikasjonen er på rumensk. Vi oppretter mapper på hver person. Vi skriver et kort dokument på hvem den enkelte er, og hvilke bindinger vedkommende har til andre. I tillegg laster vi ned bilder, videoer og tar print screen av bilder med vesentlige kommentarer. De unge mennene legger ut en rekke bilder av penger, gull og fester, så vi blir svært nysgjerrige.

2.5 Multitasking

I oktober 2015 sendes «Det dypeste dykket». Det krever all oppmerksomhet. Etterpå foreslår vi dette prosjektet, men får det ikke godkjent. Det er for uferdig, og det er usikkert om vi kommer i land med noe vi kan dokumentere. Dessuten har «Dykket» vært et omfattende og tidkrevende prosjekt, så nå er det vår tur å lage noe kjapt og billig. Det er bare rett og rimelig. Vi har lenge hatt et program om vinningskriminalitet på blokken, så vi går for det.

Vi fortsetter imidlertid de sporadiske turene til byen, tar bilder av tiggere, holder dem opp mot dem vi ser bor i huset. Miljøet vokser, og i tillegg kommer det stadig besøk av nye menn til huset vi holder øye med. Vi tar bilder av dem og finner dem blant Facebook-vennene til de fem mennene vi kjenner identiteten til, også her florerer det med penger. Vi lurte på om de bor i nærheten, så vi kjører i nærområdet. Utenfor et hus er det parkert sju bulgarske biler, noen kjenner vi igjen fra huset «vårt». Vi venter, og ser at flere av dem som går inn og ut er vennene til «våre» menn, i tillegg til tiggedamer og unge jenter. Det betyr at vi også må kartlegge beboerne her. I mars 2016 sendes dokumentaren om vinningskriminalitet. Umiddelbart etter leverer vi igjen programforslag på dette prosjektet. Vi har nå to hus, med lik sammensetning av beboere, med mildt sagt interessante Facebook-profiler, og det er klare bånd mellom mennene i begge husene. Vi ser konturene av det vi mistenker er kriminell aktivitet. Nå blir prosjektet godkjent.

2.6 Et beleilig prisdruss

Omtrent samtidig mottar vi en internasjonal pris for «Det dypeste dykket». Den skal deles ut i Plovdiv i Bulgaria i mai. Snakk om slumpetreff. Bilene knyttet til husene er i hovedsak bulgarske, og vi lurte på om det kan være forgreininger dit. Internasjonalt har vi sett at Bulgaria er knyttet til en rekke menneskehandelssaker, prostitusjonssaker og utnyttelse av Rom. Vi får nå en billig researchtur til Bulgaria og vi kontakter den norske ambassaden. Ambassadør Guro Katharina Helwig Vikør engasjerer seg sterkt for romfolk. Hun organiserer en rekke avtaler med bulgarske myndigheter, organisasjoner styrt av romfolk og gir tips om norske hjelpeorganisasjoner vi bør kontakte. I løpet av tre dager i Bulgaria får vi innblikk i rasisme, fattigdom, utnyttelse og menneskehandel. Vi besøker også slummen midt i hovedstaden Sofia, en av mange i Bulgaria.

Myndighetene forteller hvordan de prøver å snu utviklingen, og på en konferanse for NGOer drevet av romfolk får vi forklart utfordringer og mulige løsninger. Ambassadøren forteller om hva EØS-midlene går til og at det er fremskritt, men prosjektene må overvåkes grunnet høy korrupsjon. Hun har imidlertid fått beskjed om at ambassaden skal stenges. Regjeringen bestemte å kutte en ambassade i Europa, og landet på Bulgaria. For ambassadøren er det uforståelig, da dette er et av landene som mottar mest penger fra Norge.

Turen er tankevekkende. Vi tenker at det vi har sett, henger sammen med det vi ser konturene av i Bergen. Vi bestemmer oss for å reise tilbake. Det blir til sammen fire turer til Bulgaria, på kryss og tvers, parallelt med arbeidet med «Lykkelandet». Egentlig er tanken å lage ett program, men vi innser senere at det ikke går. Reisene i Bulgaria blir en egen dokumentar, som setter det vi avdekker i Bergen i en mye større kontekst. For at ikke metoderapporten skal bli springende, forklarer vi først arbeidet med «Lykkelandet», og deretter arbeidet med «Jenter til salg».

3. Alvoret begynner - 2016

Vi ser en rekke dokumentarer og nyhetssaker knyttet til tigging i Europa; mange avdekker menneskehandel knyttet til barn. Vi ser og leser norske nyhetsreportasjer og dokumentarer. De siste årene har de fleste av dem handlet om frivillig tigging, med vekt på enkeltskjebner. Vi leser forskningsrapporter. I utlandet knyttes tigging også til nettverk og menneskehandel. I Norge vektlegger rapportene de siste årene at tiggerne ikke har bakmenn, og at de er her frivillig. Er bildet så svart/hvitt? Og i så tilfelle, hvorfor er det så annerledes her?

3.1 Når intervjuet ikke virker som metode

Vi diskuterer grundig hvordan vi skal nærme oss dette prosjektet. I løpet av året har vi spurt tiggere hvor de kommer fra, om de er her alene eller med en gruppe, hvor de bor, og hvorfor de er her. Vi har fått samme svar fra alle; de kommer fra Gorj/Târgu Jiu, er her på egenhånd for å tjene penger til familien hjemme og til syke barn, og de bor litt rundt omkring.

Men ved å følge med, og knipse bilder har vi sett at de bor sammen med mennene som skryter av penger på nettet. Vi har sett at de bærer hjem store matvareposer og at de skifter klær om ettermiddagen før de begir seg til byen igjen i grupper. Dette kan tyde på at de ikke er her på egenhånd.

Vi tenker at det er lite hensiktsmessig å spørre de unge mennene hva de driver med. Pengebunker, smykker og hint til narkosalg tyder på kriminalitet, og vi har ingen illusjoner om at de åpent vil fortelle om dette i intervjuer. Vi bestemmer oss for at metoden vår skal være observasjon, og vi vil fortsette å følge dem diskret, for å se hva de

gjør, hva de tjener penger på og om dette er organisert. I tillegg vil vi fortsette kartleggingen på Facebook, og laste ned materiale som er interessant. Vi diskuterer skjult kamera og nedlasting fra Facebook med redaktør, og vi er enige om at dette er eneste metode for å komme på innsiden av det som kan være et større kriminelt miljø. Men i utgangspunktet er det et researchverktøy. Publisering er avhengig av hva vi finner og kan dokumentere.

3.2 Et liv på Facebook

Vi begynner nå et systematisk kartleggingsarbeid. Utgangspunktet er de fem mennene fra første hus. Vi går grundig gjennom vennene deres, og identifiserer flere personer som de bor sammen med. Dette er menn som fremstår som flaskesamlere, håndlangere og mannlige tiggere i byen, men på profilene deres ser vi pengebunker, kommentarer om tyveri, og elleville bilder fra fester i Romania. Det er tidkrevende å identifisere dem, for det er så stor forskjell på hvordan de fremstår i byen, sammenlignet med Facebook. De får egne mapper, og vi laster ned bilder, kommentarer og videoer. Vi kartlegger nå også nøye hvem som bor i det andre huset, og tar bilder av dem. Vi finner flere unge menn enn dem vi først oppdaget. Også disse dukker opp som venner med mennene vi allerede har kartlagt, og mønsteret med penger, gull og fete biler er det samme. De får mapper, og vi laster ned. Hver gang vi ser en ny person i byen, eller i husene, tråler vi vennene og bildene til dem vi nå har identifisert for å se om vi finner vedkommende. Jo flere vi finner, desto mer tidkrevende blir jobben. Mange har mellom 5-600 venner, andre har over 1000, noen få nær 4000. Dette er ikke arbeid et supert dataverktøy kan gjøre. Det handler om å kjenne igjen personer vi fysisk har sett, og tatt bilde av. Men heldigvis er de også glad i selfier, kommentarer og tagging, så en del finner vi gjennom hva de poster på hverandres sider. Gradvis vokser konturene av et nettverk av menn som kjenner hverandre godt, oppholder seg i Bergen, legger ut skrytebilder, kommenterer om narko, tyveri og mafia. Likevel skal det ta nesten et år før vi har fått de alle på plass.

3.3 Spaning for nybegynnere

Parallelt filmer vi i byen og i skjul ved husene. Dette gjør vi, både for å se hva mennene driver med, men ikke minst for å bli kjent med tiggerdamene. De er ikke på Facebook, og må følges fysisk. Vi prøver ulike metoder. Først med stillskamera. Det er godt på avstand og til research, men på nært hold blir det håpløst. Det er lett å avsløre, fordi vi må holde kamera opp mot ansiktet for å se i søkeren. Deretter prøver vi ut GoPro-kamera i vesker. Berentsen klipper hull til linse, fester kamera i bunnen, og setter det opp slik at vi kan se på mobilen hva vi filmer. Genialt, synes vi, men det viser det seg å ikke være. Veskene svaier, og opptakene er til å bli sjøsyke av. Vi må gå så rolig og mykt at hvem som helst kan se at vi holder på med noe unormalt. Men det fungerer tålelig bra der vi følger etter folk som er i bevegelse. Vi filmer gullsalg, folk med pengebunker og kranling og trusler fra bakmenn mot tiggerkvinnene på denne måten. GoProen fungerer best når vi står helt i ro. Den har vidvinkel og fanger situasjoner, men det er ikke noe å basere en hel dokumentar på. Vi ender med et lite videokamera, av høy kvalitet, som også tar gode bilder på kveld. Det dekkes til med et sjal. I tillegg har vi to go-pro kamera som vi rett og slett står med i hånden, som støttekamera. Det gir resultater.

3.4 Når du ikke forstår hva du filmer

Vi er i byen flere ganger i måneden og filmer på dagtid og kveldstid. Påfølgende dag går vi gjennom opptakene, og tar ut stills av alle vi har på tape. Vi henger dem opp på plakater med dato øverst. På den måten kan vi studere fjes, og kjenne igjen folk dersom vi har filmet dem forskjellige dager og ikke minst huske hvilken dag vi filmet ulike situasjoner. Tiggerne skifter klær, forandrer utseende med små grep, skifter fra skjørt og skaut på dagtid, til bukse og fleece på kveld. Det tar tid å bli kjent med dem, men plakatene gjør det hele mye enklere. På den måten ser vi at de aller fleste henger sammen. Noen dager kan en kvinne sitte alene å tigge på dagtid, neste dag er hun med i en gruppe som vandrer frem og tilbake og tigger. På kveldstid kan hun henge sammen med en helt ny gruppe, knyttet til samme miljø, men i helt andre klær. Hun kan vandre frem og tilbake i sentrum, med kopp, uten å gjøre noe forsøk på å tigge.

Det handler nå om tålmodighet. Vi sitter diskret i sentrum, lar kamera gå, gjerne i stort utsnitt, slik at det fanger mye. Ting skjer foran kamera som vi ikke forstår der og da, som gruppene av kvinner som vandrer frem og tilbake mellom Torgalmenningen og Bryggen hele kvelden. I tillegg dukker det opp personer som vi ikke vet hvem er. Men alle kommer på tape og de kommer opp på vegg. De kan dukke opp igjen neste gang vi er i byen, eller som venner til bakmenn på Facebook, eller i husene. Men de er så mange at vi tror det må finnes flere hus. Vi leter etter dem, parallelt med filming i byen.

3.5 De usynlige blir synlige

Vi leter også etter de unge kvinnene som vi knapt ser ved husene. Vi har best tilgang på det første huset vi fant, siden dette er i det umiddelbare nabolaget til Bakke. Vi har gitt mennene kallenavn, og vi ser at jentene henger sammen med dem. I løpet av våren forsvinner hun som har hengt sammen med «Kongen», men i mai dukker en

ny jente opp. Vi finner henne på Facebook, og stusser litt over en post: «Føler meg skuffet. Jeg er ikke den du egentlig vil ha, men jeg er den eneste som vil gjøre alt for deg!» På hennes profil fremstår de som kjærester, og vi tenker at det kanskje er litt knute på tråden. Gjennom henne finner vi identiteten til flere av de andre jentene, og ser at de er kjærester med andre menn fra de to husene. Vi har tidligere funnet bilder av dem på mennenes sider, men disse bildene har blitt fjernet etter kort tid, uten kommentarer. Vi følger dem imidlertid så tett at vi har rukket å laste dem ned før de blir slettet.

3.6 De usynlige blir mange

En sommerkveld, en vanlig hverdag, filmer vi flere tiggere som henger ved Torget. De snakker med de prostituerte, og den ene tiggeren samler jentene i en trappeoppgang. De diskuterer, så går jentene og stiller seg opp igjen, og da gjenkjenner vi kjæresten til «Kongen». Vi får opptak av at hun selger seg, at hun kaster et blikk på den ene tiggerdamen, før hun går med kunden. Samtidig har vi sett «Kongen» henge på byen med kompiser. Nå faller det hele på plass.

Denne kvelden ser vi 15 prostituerte. Det er åpenbart at de kjenner hverandre godt, og at de også kjenner tiggerne. Vi filmer dem, og tar ut stills og henger på veggen. Så drar vi til byen igjen, en helg. Da dukker kjærestene til de andre mennene opp, og en rekke andre jenter vi ikke så første kvelden. Vi forstår at dette er konturene av det som kan være et stort prostitusjonsmiljø. Vi ønsker å få oversikt.

Vi saumfarer Facebook, både hos de jentene vi allerede kjenner identiteten til, og mennene fra de to husene. Langsom identifiserer vi dem, men det er tidkrevende, for de skifter ofte hårfarge, frisyre og utseende, samt at de fremstår med helt andre klær og uttrykk på profilbildet sammenlignet med utseende på gaten i Bergen sentrum. Slik fortsetter vi utover sensommeren og høsten. Hver gang vi filmer i byen dukker nye jenter opp som vi må lete etter. Miljøet er langt større enn de 15 vi så første kvelden. Den ene kvelden vi filmer er det over 30 kvinner på strøket, alle rumenske jenter fra samme miljø.

Gjennom Facebook-profilene deres kan vi følge dem og bli kjent med dem. Det er en trist reise. Vi ser at noen av de prostituerte har barn hjemme, de hilser til bursdager før de går til byen og selger seg. De legger ut kommentarer fra Torgalmeningen der de skriver «Føler meg sønderknust, men elsker deg», «Føler meg trist», «Livet er vondt». I løpet av sommeren, høsten og vinteren filmer vi jenter som endrer karakter. Jenter som blir tomme i blikket, og ser herjet ut. Vi laster ned det de legger ut, men velger å ikke bruke noe av dette i programmet. Vi er redde det vil føre til represalier mot dem. Alle bildene vi publiserer av de prostituerte er enten bilder vi har tatt selv, eller bilder vi har funnet og lastet ned fra bakmennenes profiler. Det er ingenting jentene kan lastes for å ha lagt ut. Etter hvert som vi finner nye jenter, så er det lett å se av profilene deres hvem som er hallikene; det er menn vi allerede har kartlagt.

3.7 Vokterne

I starten kunne vi filme hele kvelden, uten å bli lagt merke til. Etter hvert blir vi oppdaget og gjenkjent av «vaktpostene», men nettopp dette gir oss ny innsikt og forståelse. Det sitter nemlig alltid noen tiggerdamer i nærheten av de prostituerte. Vi har sett at de prater sammen, har øyekontakt før jentene får en «tur». Vi har også observert at disse kvinnene følger tett med på alle som er rundt jentene på strøket. Det er en av dem som oppdager kamera første gang. Hun tar en telefon, jentene på strøket flytter seg.

Vi opplever det samme en annen kveld, en annen tiggerdame følger nøye med på hva som foregår rundt, mens en jente holder på å gjøre avtale med en kunde. Plutselig får tiggerdamen en telefon. Noen varsler om oss, og hun snur seg og ser direkte inn i kamera. Så går hun bort til den prostituerte med kunden og avbryter handelen. En del av tiggerne er vaktposter. Når vi studerer bildene fra andre kvelder, ser vi at det er de samme tiggerne som går igjen i denne rollen, og de bor med de prostituerte og bakmennene. Bilder vi har tatt ved husene, viser at de prostituerte drar til byen sammen med tiggerne som opererer som vakter.

Det å bli oppdaget gav oss ny kunnskap, men fra nå av blir turene til byen vanskeligere. Vi vet at det vil være et tidsspørsmål før vi oppdages. Er vi heldige får vi noen timer, er vi uheldige blir vi oppdaget med en gang. Men når vi oppdages, så kan jo det brukes til noe bra også. Jentene på strøket tar det som en seier når de oppdager oss. De snur rumpa til, flirer, og vi ler tilbake. Det har preg av lek, men er også starten på nysgjerrighet og kontakt.

3.8 Nøkkelen – en full horekunde

På et av våre nattlige opptak i september har vi fulgt en prostituert med en mann til et hus. Vi er i ferd med å dra hjem da vi ser en mann som går og mumler for seg selv. -Forbannede kjerringer. Rumener! De lurte meg. Vi går bort til ham. Han er rimelig full, og forteller villig vekk. Han har tidligere på kvelden møtt en rumensk kvinne. Han skulle kjøpe sex, de gikk sammen mot Nordnes, da kom flere kvinner til. Omringet ham. Han sa han bare ville kjøpe en, men de gikk ikke vekk, og så dukket to rumenske menn opp og slo ham ned. Og nå er lommebok,

bilnøkler og mobiltelefon borte. Og trolig også bilen, for den står ikke her, og det var her han parkerte den. Til sist kommer et hjertesukk; dette skjedde også sist gang. Han forteller at da forsvant kortet i minibanken. De gjengene med damer er ikke til å stole på. Han forteller at de selger sex og stjeler. Vi har opptak av mannen, men bruker det ikke i dokumentaren. Det er ikke fordi vi vil beskytte en horekunde, men mannen er åpenbart for full til å forstå konsekvensene av hva han sier, og ikke minst til hvem. Men det han sier er en åpenbaring, for det han forteller har vi jo faktisk sett.

3.9 Når du forstår hva du har filmet

Vi går hjem, og ser gjennom alle kveldsoptakene på ny. Vi har hele tiden lurt på hva gjengene gjør. Men nå vet vi hva vi skal se etter, og da er det der, rett foran nesen på oss. Vi har filmet det, men ikke forstått. Det skjer i bakgrunnen. De er i grupper på fem, og en til to i gruppen er kledd annerledes enn de andre, med skinnjakker, trange skjørt og smykker. De andre har dongeribukser og hettegensere. En tar kontakt med berusede menn. De andre holder avstand, og følger etter når kontakten er oppnådd. Det er fire slike gjenger som opererer samtidig i sentrum på kveldstid i de opptakene vi allerede har. De er bortom bakmennene, forsvinner videre, de er bortom de prostituerte og henger med dem. I det en full mann blir avvist av de prostituerte, legger gjengene seg etter. Det kan virke rart at vi ikke har sett det før, men på de travleste kveldene er det nær 100 personer fra nettverket på Torgalmenningen, med ulike roller. Vi er bare tre personer, og klarer umulig å rekke over alt. Så langt har vi fokusert på det mest åpenbare; de prostituerte, tiggere og bakmennene. Det er dem som er i sentralt i bildene, og det er dem vi har studert mest i gjennomgang av opptakene.

Når vi nå studerer det som skjer i bakgrunnen kjenner vi igjen flere i gjengene fra tigging på dagtid. De har forandret utseende; skjørt og sjal er byttet ut med hettegenser og bukse. I bakgrunnen ser vi også kvinner som ser ut til å selge dop. Vi ser halliker som blander seg med horekunder, og henter penger fra jentene. Spaningen blir lettere nå som vi får mer kunnskap om hva vi skal se etter, men samtidig vanskeligere fordi omfanget vokser. Vi priser oss lykkelige over valget av store utsnitt, og vi fortsetter med det. Vi ser at vi på denne måten fanger situasjoner vi ikke umiddelbart har kunnskap til å forstå. I tillegg klarer vi ikke observere alt som foregår med det blotte øye.

4. De som kjenner byen

Parallelt med dette kontakter vi organisasjoner som kjenner det rumenske miljøet i Bergen. Hva vet de om tiggermiljøet, om prostitusjon og mulig organisert kriminalitet?

4.1 Utekontakten i Bergen kommune og Robin Hood Huset

Utekontakten har ikke inngående kunnskap om miljøet. De har observert svært unge tiggere som de fryktet var barn og ofre for menneskehandel, i et tilfelle skulle de gripe inn, men da var barnet borte. De viser til en rapport fra Bergen kommune. Den er basert på intervjuer og konkluderer med at tiggerne er fattige mennesker som kommer hit frivillig. Ved Robin Hood Huset får trengende mat og hjelp med dokumenter. De forteller at det hovedsakelig er rumenere som benytter seg av mattilbudet. De kjenner ikke til noen hus, og understreker at de har inntrykk av at tiggerne i byen er reelle fattige.

4.2 Akuttovernattingen

Denne er drevet av Kirkens Bymisjon. Leder forteller at tilbudet utelukkende benyttes av rumenere. De har 20 plasser, og har fullt belegg, men avviser ingen. Vi spør hvor resten bor, for det er langt flere i Bergen. Han har hørt rykter om at det finnes noen hus, men vet ikke noe konkret. Beboerne snakker ikke om slikt. Han kan fortelle om organisert salg av sigaretter, trolig smuglervarer. Han kjenner ikke til prostitusjon og kriminalitet på kveld, men hos dem må beboerne være inne senest klokken 23. De tjue personene er gjengangere her. Vi får komme tilbake med kamera.

Vi følger registreringen, og så godt som alle opplyser å være fra andre regioner enn Gorj/Târgu Jiu. Vi intervjuer fire personer. De forteller at de har kommet hit i flere år, at de er fattige, og at de tjener penger til familiene. De har reist alene, eller med en søster til Bergen. De forteller at de sitter litt i utkanten av sentrum. De vil ikke fortelle hvorfor de ikke er på Torgalmenningen. Tre av dem rister på hodet når vi spør om husene. De snakker seg i mellom, og tolken sier de virker redde. Den fjerde, en mann, forteller at han kjenner til husene, men vil ikke ha noe med det miljøet å gjøre. Mer vil han ikke si.

Videre research viser imidlertid at hvert fall to av dem har tilknytning til et kriminelt nettverk som opererte i Bergen fra 2013-2015. De to tigger nå sammen med konen til hovedmannen, som er tiltalt for hallikvirksomhet. I dette nettverket er også to andre menn dømt for menneskehandel. Vi forstår at de ikke forteller hele sannheten; de har vært en del av et nettverk, og er her ikke på egenhånd. Vi velger derfor å ikke ta dem med i filmen.

Frykten for husene og det nye nettverket i Bergen er imidlertid reell, og vi vinkler på dette i nettsaken, uten å utdype noe om deres bakgrunn.

4.3 Kirkens Bymisjon

Vi har samtaler med oppsøkende avdeling, og prosjekt FRI som jobber med menneskehandel. De forteller at prostitusjonsmiljøet har endret seg, og de har inntrykk av at dette er organisert, og det er svært lukket. I tillegg forteller bymisjonen at de er i kontakt med flere damer som tigger på dagtid og som prostituerer seg på kveldstid. Vi får følge og filme dem en kveld, på god avstand. Etter endt skift intervjuer vi bymisjonen, og selv de er sjokkerte over omfanget denne kvelden. Det var godt over tretti prostituerte på en strekning på 100 meter, midt i Bergen sentrum. Flere kvinner har også vært med tilbake for graviditetstester denne kvelden. Vi kjenner identiteten til disse jentene, og de er sammen med bakmenn, som sitter på hallikbenken denne kvelden. Vi forteller ikke dette i programmet, for dette blir for nærgående og personlig.

Bymisjonen forteller at de har hjulpet en jente ut av miljøet. Hun lever i skjul, og har det som kalles en refleksjonsperiode. Hun har fått tid til å vurdere om hun vil vitne mot bakmennene, men hun vet ikke om hun våger. Vi er i kontakt med advokaten hennes for å få et intervju, men advokaten sier at dette er umulig. Hun er livredd, og helt nedkjørt. Heller ikke advokaten får fortelle hennes historie, men vi får et kort sitat vi kan bruke.

5. Dommer, menneskehandel og en sjelden stemme

Vi gjør også research i statistikk og Lovdata knyttet til kriminalitet blant rumenske borgere. Vi ønsker å få vite mer om hvilke lovbrudd de begår. Vi leser, men antallet dommer viser ikke hele bildet.

5.1 De hemmelige tilståelsene

Vi får vite av politiet at de fleste av disse sakene løses ved forelegg eller en tilståelsesdom, med dertil utvisningsvedtak. Fra UDI får vi en liste over antall utvisninger knyttet til kriminalitet, og rumenske borgere topper listen. Vi ber nå om innsyn i grunnlaget for utvisningsvedtaket, altså egentlig tilståelsesdommene for de ti siste årene, knyttet til rumenere. Vi får avslag, med den begrunnelse at dette er for omfattende. Vi modererer begjæringen til å dreie seg om 2016, og argumenterer med at dommer er offentlige i Norge. Vi får også avslag på denne begjæringen, med samme begrunnelse. Det er dermed ikke grunnlag for å si noe om hvilken kriminalitet rumenske borgere begår i Norge, utover at de klart topper statistikken over utvisninger.

5.2 Menneskehandel

Vi leser dommer knyttet til menneskehandel og europeiske borgere, og de gjør inntrykk. Sakene viser hvor vanskelig det er for disse kvinnene å bryte ut. De frykter for egne liv, familie i hjemlandet, samt barn. Vi ønsker å finne en som kan fortelle. Kvinnen på refleksjon kan ikke gjøre dette. Advokaten er bekymret for hennes psykiske helse.

Det er tatt ut tiltale i en sak knyttet til Skarnes i Hedmark. Vi er i kontakt med politijuristen, samt bistandsadvokatene til kvinnene. De er bulgarske, noen er Rom. En del av dem er ikke i Norge lenger, andre er her, men kan ikke snakke før etter rettssaken. Politijuristen er redd for hvordan utfallet av saken blir. Kvinnene har vært trafikkert så lenge at de er aggressive, og mange av dem kjenner ikke noe annet liv enn prostitusjon. Hun er redd at juryen ikke vil forstå at de er ofre.

Vi er også i kontakt med politiet i Bergen om to siktelser angående menneskehandel, knyttet til nettverket som opererte i byen fra 2013-15. Politiet forteller at det ene offeret har vært holdt fanget i Romania, og utnyttet til prostitusjon. Bakmannen der ble dømt til 16 års fengsel for menneskehandel, hun ble trafikkert videre til Bergen 17, år gammel.

Saken er på dette tidspunktet ikke berammet i Bergen, og ingen av ofrene er i Norge. Vi får imidlertid tiltalene, samt dommen fra Romania. Den er kvalmende lesning med vold, frihetsberøvelse og grov mishandling av en rekke kvinner og barn.

5.3 Anna

Vi er kjent med nok en sak knyttet til menneskehandel, også den fra Bulgaria. To kvinner har brutt ut, bakmennene er dømt i to rettsinstanser. Dommen er entydig, og tegner et detaljert bilde av livet som offer for menneskehandel. Vi kontakter Rosa-prosjektet, og de formidler kontakt. Vi ønsker å intervju begge, men får beskjed om at bare en av dem er istand til å snakke. Det tar flere uker før hun bestemmer seg for å møte oss. Vi gir henne kallenavnet Anna. Hennes historie er kjent fra dokumentaren, så vi går ikke inn i den her. Men vi vil i stedet si noe om å bygge tillit. Vi møter en sprudlende jente, klar i blikket og sterk. I leiligheten, på hemmelig adresse, er den andre jenten på besøk. Vi kjenner hennes historie gjennom dommen. Moren ble drept av en hallik da hun var 10 år, etter hvert ble hun solgt til prostitusjon. Hun kan verken lese eller skrive, er rasende, redd og vandrer frem og tilbake i leiligheten. Vi forstår hvorfor vi ikke kan intervju henne, for hun er varig merket av

det livet hun har levd. Anna tar seg av henne, i tillegg til å bearbeide sine egne traumer. Det er en gnist i Anna som ingen har klart å slukke.

Vi har med kvinnelig, bulgarsk tolk, som kjenner henne fra rettssaken. Det er viktig for at hun skal føle seg trygg. Berentsen filmer, og Anna får se i søkeren, slik at hun selv er komfortabel med hvordan hun blir anonymisert. Vi har også understreket at hun får se alt før det sendes, slik at hun er helt trygg på det som kommer ut. I tillegg er leder av Rosa-prosjektet, Mildrid Mikkelsen tilstede, for å støtte og ivareta Anna.

I det intervjuet starter, dør øynene, hun har ikke lengre blikk-kontakt. Det er som hun vender alt innover, til mørke rom i hjernen. Men hun forteller rolig, uten sentimentalitet. Annas historie er viktig fordi det er en typisk historie om menneskehandel. Det handler om sårbare jenter, som blir kjæresten med menn, og som deretter begynner som prostituerte, enten for å hjelpe mannen, eller fordi de trues til det, eller selges videre. Jentene har ingen nettverk, ikke kunnskap om hjelpeapparat og de har ikke noe sted å gå, dersom de bryter ut.

6. Det står skrevet...

Vi går også gjennom alt vi finner av artikler, nyhetsinnslag, forskning og rapporter om tigging og romfolk.

6.1 Presse

Vi leser/ser både for å få et overblikk, men også for å se om noen vi har kartlagt i Bergen dukker opp andre steder. De aller fleste historiene er reportasjer, der tiggerne forteller om fattige kår, barn og familiemedlemmer som er syke, og stigmatisering. Det er enkelthistorier om frivillig tigging som en vei ut av fattigdom. De fåtall kritiske artikler vi finner, fører gjennomgående til sterk debatt.

6.1.1 Tilfellet Kristiansand

Tiggermiljøet i Kristiansand har vært mye omtalt både lokalt, men også nasjonalt. Kommunen har engasjert seg for å bedre forholdene for tiggerne i byen. En eldre kvinne er sentral i miljøet, og Fædrelandsvennen har fulgt henne hjem til Târgu Jiu, der hun viser frem hjemmet sitt, et falleferdig blått hus. Kommunen ønsker også å hjelpe tiggerne ved å skaffe dem arbeid i hjemlandet, og har derfor startet et prosjekt med å skape arbeidsplasser i Târgu Carbunesti, en naboby til Târgu Jiu. På en av reisene dit får varaordfører informasjon om at den gamle damen ikke bor i rønne i Târgu Jiu, men at hun bor i et fint hus i Târgu Carbunesti. I tillegg får han informasjon om at flere av de andre tiggerne fra byen slett ikke er så fattige, men bor i rimelig fine hus. Han skriver en rapport, og den kommer ut i pressen. Det blir rabalder. Den eldre kvinnen påstår at dette ikke er sant, kommunen får kritikk for ikke å ha ivaretatt en kilde, og ikke sjekket med offisielle registre at kvinnen faktisk eier huset. Hun står nå frem i et tredje hus, falleferdig, i landlige omgivelser. Vi kontakter varaordfører, og får hans versjon. Han viser til at rapporten bare var et utkast. Han stolte på kildene, men rapporten burde ikke kommet ut.

6.1.2 Tilfellet Bergen

I Bergensavisen kommer vi over et bilde av en av byens mest profilerte tiggere, også en eldre dame. I et grønt rom, i et falleferdig blått hus i Târgu Jiu. Det ser til forveksling likt ut som huset fra Kristiansand-historien, og det er ikke så rart, for nærmere undersøkelser viser at det er nøyaktig det samme huset. Hun er i familie med kvinnen fra Kristiansand, men sier det er hun som bor der. Vi søker opp huset på Google Maps, og finner det raskt, midt mellom en rekke lavblokker. Vi merker oss adressen, og oppsøker det når vi senere reiser til Târgu Jiu. En nabo sier at ingen bor i det blå huset, men at familien bor i huset på baksiden. Vi går rundt den blå rønne, og ser et lite hus. Vi møter de unge jentene som tiggeren i Bergen har bilder av. De bekrefter at de bor her. Vi bruker ikke dette i dokumentaren, da det er et sidespor, samt at kildene er barn som ikke vet hvorfor vi spør. Men vi tar det med oss som indikasjon på at alt ikke er slik det fremstår.

6.1.3 Tilfellet Hønefoss

Det er det heller ikke her. Saken om Refugees Welcome to Ringerike og Atle Grønsund får bred omtale. Vi leser rutinemessig alle oppslag om tiggere i denne perioden, og nå hopper vi i stolen. Det ene paret har vi fulgt over tid. Hun selger gull på gaten, og er gravid. Han har egen mappe i vårt system, med en rekke pengebunker, og mange bilder fra busser og tog der han forteller at han stjeler. Vi har bilder fra hjemstedet med fester, og han legger ut bilder fra flyplasser rundt i Europa. Han har knapt et eneste bilde av konen sin på Facebook, men fremstår med en rekke andre kvinner, og han har en sønn hjemme.

Vi ringer Grønsund. Paret har reist. Vi spør hva han vet, og han forteller at de er fattige mennesker som ikke hadde noe sted å bo. Vi forklarer at virkeligheten er litt annerledes, og at vi kommer til å ha med denne historien i en dokumentar. Vi understreker at vi kommer til å si at han handlet i god tro. Vi ringer ham like før sending også, og forteller ordrett hva som blir sagt. Han har ingen innvendinger på dette tidspunktet mot det vi skal publisere.

6.2 Forskning og rapporter

Vi leser også FAFOs forskningsrapport fra 2015, som er hyppig referert, og som sier at tigging i all hovedsak er frivillig, uten bakmenn. Funnene i rapporten er basert på intervjuer med tiggerne. Vi leser også rapporten Gateliv, en rekke rapporter fra bymisjon, hjelpeapparat og politi. Vi vurderer å intervju forskerne ved FAFO, da deres rapport har vært sentral i Norge siden den ble publisert, men vi går bort fra det. Vi er i ferd med å rulle opp et større kriminelt nettverk i Bergen, og det er dette dokumentaren skal handle om. FAFO har ikke hatt fokus på Bergen i sin forskning, og de har heller ikke kjennskap til våre funn. Vi finner det mest riktig å publisere det vi vet, så får reaksjoner og kommentarer komme i etterkant av publisering.

7. Erfaringer fra andre steder

Er det vi ser i Bergen unikt, eller er dette noe man kjenner til fra andre byer? I våre nyhetssøk har vi kommet over en rekke historier fra Stavanger i 2014, så vi reiser dit.

7.1 Stavanger

Historien herfra er gjengitt i programmet, så vi drar ikke den her. Vi har først et møte med politiet, som forteller hvordan de jobbet med saken, og at de også samarbeidet tett med rumensk politi. De understreker at det var store utfordringer i avhør, da de pågrepne ikke snakket sant, eller fordreide sannheten. Også ofre i systemet gjorde dette, og de mistet da troverdighet som vitner. Politiet sier at saken fra Stavanger viser at tigging også kan være del av organisert kriminalitet, og at det her var snakk om et stort nettverk. De anbefaler oss å reise til Romania for å forstå. Vi vender siden tilbake, og intervjuer dem.

7.2 Oslo

Nyhetsoppslag viser at hovedstaden har utfordringer med omfattende organisert pillesalg dette året. Bak står rumenere. I rapporter peker dessuten Oslopolitiet på utfordringer knyttet til tigging og vinningskriminalitet. Vi kontakter dem, men sliter med å få noen som vil snakke med oss, selv til en enkel bakgrunnsamtale. Så vi bestemmer oss for å ta en kveld på byen istedet. Vi kjenner modus godt fra spaning i Bergen og vet hva vi skal se etter.

I løpet av en times tid observerer vi kjøp og salg av mobiltelefoner, og det som ser ut som pillesalg. Vi mister dessverre dem vi følger et eller annet sted på Tøyen. Vi ender etter hvert på nedre del av Karl Johan, i krysset til Skippergata. Her er mange prostituerte og tiggere, og en del kjenner hverandre. I Skippergata setter vi oss på en pub med noen benker utenfor. Her har vi god utsikt. To damer oppunder 50 vekker litt oppsikt og stamgjestene forteller begeistret alt de vet om strøket.

Det er i all hovedsak rumenske og bulgarske jenter her. Det er stor trafikk hver kveld, og det ser vi selv. Plutselig hører vi skriking. Vi løper bortover gaten, mens vi filmer det som skjer. En jente ligger på bakken, og blir sparket av andre kvinner. En forbipasserende har grepet inn, og vi går inn og hjelper. Det er åpenbart et oppgjør mellom de prostituerte. Hun på bakken kommer seg på beina, og er sterkt forslått i ansiktet. Hun snakker ikke engelsk, men litt tysk. Hun ser ut til å være Rom. Vi tar henne med til legevakten. Hun er redd, men snakker etter hvert litt. Hun er fra Plovdiv i Bulgaria, kom til Oslo i går, via Frankfurt, der hun har jobbet som hushjelp.

Vi forteller at vi har vært i Plovdiv, og det myker opp samtalen. Hun har ikke vært hjemme på lenge og hun har ikke sett barna sine på mange måneder. Vi spør om hvem som har fått henne til Oslo, men det vil hun ikke snakke om. Hun bare gjentar at hun kom i går. Når vi spør hvordan hun kunne vite hvor hun skulle stå, blir hun stille og gråter. Vi hjelper henne med innskriving på legevakten. Vi får navnet hennes, og navn på stedet der hun bor. Vi tar senere kontakt for å høre om alt er vel, samt om hun vil stille til intervju, men det ønsker hun ikke. Vi reiser tilbake noen uker senere og filmer med ordentlig kamera. Vi har da også snakket med organisasjoner som jobber med prostitusjonsmiljøet i Oslo. Også denne kvelden er det nesten bare bulgarske og rumenske jenter ute. Vi filmer bakmennene som passer på. Vi ser konturene av det samme som i Bergen, men har ikke kapasitet til å starte en tilsvarende kartlegging her. Derfor bruker vi ikke heller ikke opptakene fra slagsmålet, for vi vet for lite. I etterkant av sending går Oslopolitiet ut og forteller at de har utfordringer med organisert kriminalitet, knyttet til rumenere.

8. Romania

I september reiser vi til Romania. Vi har skaffet oss en lokal tolk, og har avtaler med politiet, samt noen NGOer. Ellers er turen åpen.

8.1 Politiet

På politistasjonen er det strenge sikkerhetstiltak. Mobiltelefoner må leveres inn i resepsjonen, så også kamera. Ingen skal tas bilder av, og ingen skal vite hvordan det ser ut her inne. Vi har avtale med etterforskerne på

avsnittet for organisert kriminalitet. Vi legger frem bilder av dem vi har kartlagt i Bergen. De kjenner en del av dem, men her er de kjent som småkriminelle. De kan fortelle at det er en rekke organiserte grupperinger i området, og at de opererer med tigging, tyveri, prostitusjon og narkotika når de reiser ut, i tillegg til menneskehandel.

Etterforskerne har lang erfaring fra internasjonalt politiarbeid, og forklarer detaljert, men vi får ikke intervju dem. De må bevare sin anonymitet, og vi ender opp med pressetalsmannen på kontor, i en litt ufiks blå uniform.

8.2 Bumbesti Jiu – et håp

I samtale med representanter for lokale NGOer blir vi anbefalt å ta kontakt med ordføreren i Bumbesti Jiu. Han vil gjerne møte oss sammen med den lokale rom-lederen, og de forteller om sine tiltak, i forhold til tomter, strøm, helsetilbud og satsing på skole, før de deretter viser oss rundt. Tiltakene skal føre til integrering, men også sikre kommunen skatter og avgifter. Vi spør om de lykkes, og de svarer ja, men trekker litt på det.

Vi reiser rundt, og ser selv. Alle steder vi stopper har folk vært i Norge, eller har familie som er i Norge. De forteller at de fortsetter å bygge ulovlig. Det er barn hjemme, midt på dagen, selv om det er skoletid. Holdningen er at uten mor hjemme, så er det vanskelig å få barna på skolen. Vi besøker skolen, og snakker med lærerne. De er svært glade for satsingen i kommunen, men langt fra alle barna dukker opp. Lærerne forteller om store utfordringer når foreldrene, og spesielt mødrene reiser ut. Det er et patriarkalsk samfunn, og uten kvinnene hjemme, så kommer ikke barna på skolen. Et annet problem er at jentene tas ut av skolen i 13 års alder. Da regnes de som gifteklare, og skal ikke omgås gutter, spesielt ikke gutter som ikke er Rom. Læreren uttrykker stor sorg over flinke jenter, som må slutte på skolen. Fremtiden blir giftemål og tigging i utlandet, i stedet for en utdanning.

Vi bruker ikke så mye av opptakene fra Bumbesti i «Lykkelandet». Årsaken er at «Jenter til salg» skal ta for seg utdanning og jenters situasjon. Vi kan ikke fortelle samme historie i to dokumentarer. Men samtalene her har gitt oss nyttig innsikt.

8.3 Bengesti – nær en lusing

Av dem vi har kartlagt i Bergen opplyser mange på Facebook at de kommer herfra, så vi drar til landsbyen for å se om vi kjenner igjen hus og folk. Vi vil undersøke hvordan de lever og snakke med dem. Tolken er lite begeistret. Han er lokalkjent, og sier at dette ikke er noe sted du stopper. Men vi fester go-pro på bilen, og kjører inn. Det er ingen stor landsby, men den er preget av byggeaktivitet og nye hus. Her er en del gjennomgangstrafikk, og folk ser nøye på bilene som kjører forbi. Vi kjenner igjen flere folk fra vårt miljø i Bergen. Ved enden av landsbyen tar vi av GoPro-kameraene, og kjører tilbake. Vi stopper og går ut av bilen for å filme, Berentsen med et stort filmkamera, og Knudssøn med et lite. Bakke blir sittende i bilen, av sikkerhetsmessige grunner. Hun er nærmeste nabo til det ene huset i Bergen, og bør ikke bli gjenkjent. Før det lille kameraet er skrudd på, kommer to menn bort. De er meget ubehagelige, og holder øye med kamera. Det er ikke mulig å skru det på, uten at de legger merke til det, og derfor er ikke situasjonen på tape. De sier at her får ingen filme, de liker ikke journalister, de banker journalister, de har jaget og slått journalister før, og vi bør reise. Tolken oversetter, og sier at dette er alvor. Et feilskjær, og de slår. Men Berentsen er lengre borte, og må komme seg inn i bilen med det store kameraet. Hun har oppfattet situasjonen, og går kontrollert, men raskt til bilen. I mellomtiden holder Knudssøn samtalen i gang. Det er den type samtale der du ikke snur ryggen til noen. Den må avsluttes. Knudssøn anlegger en naiv og blid tone, og sier at vi selvfølgelig skal reise. Tar dem i hånden, og takker for oss. Rimelig skjelven reiser vi videre, men et par hundre meter lengre ned i gaten kjenner vi igjen et hus som «Kongen» pleier å posere fremfor. Vi stopper igjen, hopper ut for å filme. Men etter knapt et minutt kommer en dame og sier at vi skal reise, og oppe i gaten kommer flere menn. Vi drar.

8.4 Carbonești - jungeltelegrafen

Dette er den andre landsbyen vi vet er knyttet til Bergen. Vi fester igjen GoPro, og kjører dit. Tolken sier at her skal vi ikke ut, og det har han rett i. Dette er et litt større sted, med trangere gater, og overalt er det folk som ser på oss. Vi skjønner at alle vet hvem vi er. Det er 20 minutter siden vi reiste fra Bengesti, men noen må ha ringt. I gaten roper ungene etter bilen. «Norge, Norge, de damene er fra Norge». Ingen visste at vi skulle hit.

8.5 Dumdrishti i Kringkastingens tjeneste

Tilbake på hotellet setter vi oss ned og studerer bildene på GoPro-kamera fra begge landsbyene. Vi tar for oss ett og ett hus, og holder det opp mot Facebook-bildene til bakmennene i Bergen. Vi identifiserer tre hus i Bengesti, der noen av dem bor. Vi er forbannet på oss selv for at vi ikke skrudde på kamera da mennene truet oss. Vi ønsker flere opptak, for nå vet vi med sikkerhet at det er her flere stammer fra. Så får vi en idé. Det er en politistasjon i enden av landsbyen. Hvis vi reiser dit på høylys dag, så er vi sikkert beskyttet. (Det vi da ikke vet,

er at kommunen er etterforsket for korrupsjon i forbindelse med etablering av politistasjonen i nettopp denne landsbyen. Det leser vi av rumenske aviser siden)

Vi reiser dit, og situasjonen som er med i programmet oppstår. Vi blir fulgt etter fra det øyeblikket vi kjører inn i landsbyen. Vi holder en munter tone på trappen, men har siden fått vite av en rumensk kvinne i Norge, med familiære bånd til området, at politimannen ble redd for hva som kunne skje. Derfor gikk han inn på politistasjonen og låste døren etter seg. Det er godt med det man ikke vet.

Klok av skade fra sist gang, går nå kamera hele tiden. Mannen på trappen bekrefter bånd til Norge og Bergen, i tillegg viser telefonsamtalen at de vet hvem vi er, og har en klar formening om hva vi holder på med. Vi skjønner ikke noe av telefonsamtalen der og da, den refererer tolken først når vi kommer i bilen. Vi behøver ikke tøy strikken lengre, og reiser hjem. Veivesenet i Sverige hjelper oss med å finne eieren av den svenske bilen i Bengesti, SVT hjelper oss med å finne ut mer om ham. De finner at han er dømt for vold og voldtekt i Sverige. De skaffer oss dommen, og kan opplyse at mannen soner. Det var altså ikke eieren vi traff på trappen.

8.6 Et bevisst valg

Vi legger ikke stor vekt på den truende situasjonen i Bengesti i dokumentaren. Vi har ikke bilder av den første situasjonen, og dårlige bilder fra den andre. Vi kunne selvfølgelig løst dette med å la kamera gå i svart, beskrevet hva som skjedde og brukt tolken til å gjenfortelle og bekrefte. Men vi ønsket ikke fokus på oss selv, og oppslag om at NRK ble truet. Det viktige her er det vi er i ferd med å avdekke; et omfattende nettverk som driver organisert kriminalitet. I tillegg forstår vi at publisering av dette arbeidet vil medføre en risiko for oss hjemme i Bergen, så vi ønsker å holde en lav profil.

9. Nettverket

Gjennom høsten fortsetter vi å gå gjennom Facebook-profilene til mennene i Bergen. Vi finner stadig nye menn og unge kvinner, enten på bilder og videoer sammen med dem vi allerede kjenner, eller som vi ser fysisk sammen i byen. Vi leter etter dem i vennelistene. Dette er svært tidkrevende, og en av oss bruker i snitt fire timer på Facebook hver dag. Det finnes ingen dataverktøy som kan gjøre dette for oss. Vi må klikke, se og sammenligne bilder. Det krever systematikk.

9.1 Organisering

Vi fortsetter systemet med å henge opp bilder på plakater med datoer hver eneste gang vi filmer. I tillegg samles de i en egen mappe. Hele kontoret blir etter hvert tapetsert med datoplakater med bilder. Vi må etter hvert ta i bruk nabokontoret, og alle veggene der blir også fulle. Ved å ha dem på veggene er det bare å kikke opp fra pc-en når vi finner noen på Facebook som vi synes vi kjenner igjen. (Vedlegg 1)

Vi lager også et dokument der vi skriver navn på dem vi har funnet, og limer inn Facebook-id. Dette gjør vi fordi personene ofte skifter navn på Facebook. Men når vi har id på profilen så finner vi dem igjen, selv om navnet er forandret. I tillegg har enkelte flere profiler, så det er greit å ha dem samlet i en liste.

Vi fortsetter også å laste ned det vi finner på profilene, av bilder, kommentarer og videoer. Vi ser gjennom videoene. De er i hovedsak på rumensk, ispedd litt romani. Vi har lært oss visse nøkkelord på rumensk og lytter etter navn, penger, narkotika, stjeling, tyveri, mafia, sex, hore, prostitusjon, boss etc. Også dette er tidkrevende. Når vi hører noe interessant, eller at det åpenbart skjer noe interessant i videoene, så sender vi dem til tolken i Romania. Han oversetter kjapt, og kjenner problemstillingen. Vi gjør det samme med klipp fra Streamago. Det er et system der de streamer seg selv, eller samtaler med andre, for deretter å legge dem på nett. Noen av disse er 30 til 40 minutter lange. Vi får også her et utvalg oversatt.

9.2 Trekke tråder

Materialet er så stort at vi har behov for et nettverkskart. Det finnes et dyrt system på Marienlyst, men der er bare en lisens, og vi får ikke kjøpe en til. Etter litt søk på nett finner vi et system som heter Graph Commons. Det er veldig billig.

Her legger vi inn alle de sentrale mennene vi har funnet identiteten til, og bygger tråder mellom dem basert på informasjonen vi har samlet. Trådene blir trukket basert på en rekke faktorer; er i Bergen, opptrer på bilder sammen, er observert sammen gjentatte ganger, eventuelt bor sammen og ikke minst kommentarer om virksomheten på hverandres profiler. (Vedlegg 2)

Vi grupperer dem rundt husene der de bor, og legger også inn sentrale hjelpere der vi kan dokumentere bånd på samme måte som med bakmennene.

9.3 De siste husene

Men vi har flere sentrale menn og prostituerte vi ikke vet hvor bor. En er her med sin søster, og hun prostituerer seg, mens han mottar penger. Vi har lurt på hvor de holder til. En morgenstund, dukker det opp en video på

profilen hans. Han filmer nysnø i gatene fra vinduet, og dermed finner vi hus nummer tre. Men hvem andre bor han sammen med? Da er det bare å gå i gang igjen. Et lite kamera, kaffe på termos, ullteppe, briller, strikketøy og litt sjokolade, klar for timer i bil i nærheten. Det handler om å vente, og det er vi etter hvert blitt gode til. Søsteren og en av de andre prostituerte kommer ut, i løpet av kvelden dukker også en av de andre hovedmennene opp. Han har vi heller ikke visst hvor bor.

Vi studerer bildene på profilene deres og finner samme tapet, gardiner og møblement, selv om de ikke er avbildet sammen. Det er tydelig at de bor her sammen, og bilder av fester viser at menn fra hus 1 og 2 er hyppig på besøk.

En rekke av mennene i hus nummer 2 legger etter hvert ut pengebilder utendørs, på en altan. Det er noe som skurrer, men vi skjønner ikke helt hva. Vi studerer bildene, og da går det opp for oss, husrekken i bakgrunnen ligger ikke vis a vis hus nr. 2. Dette er et nytt hus, et fjerde, lengre nede i samme gate. Vi venter igjen, og ser at en rekke av mennene har flyttet inn her, sammen med noen sentrale kvinner. En stor gruppe er blitt igjen i hus nr.2, og i tillegg har det flyttet inn flere vi har observert i byen, men som vi ikke har visst hvor bor. Det er bare to hus imellom, og folk flytter mellom disse husene, så for enkelthets skyld beholder vi betegnelsen hus 2 når vi tegner nettverkskartet i dokumentaren.

Kvelden vi traff den fulle horekunden i sentrum, fulgte vi en prostituert til en adresse i byen. Vi holder øye med denne adressen, samt jentene på Facebook, og ser at her bor i hovedsak prostituerte. En av bakmennene dukker også opp med adresse her. Den finner vi på dokumenter han legger ut på Facebook. Det er altså et femte hus. Kvinnen vi fulgte er aktiv på Facebook, og har en fremtredende stilling blant de prostituerte. Fra profilen hennes blir det tydelig at hun rekrutterer jenter i Romania. Vi tar ikke dette huset med i nettverkskartet i programmet, da vi ikke har full oversikt over alle her. I stedet grupperer vi de prostituerte fra alle husene i en egen gruppe, og trekker bånd til bakmennene.

9.4 Når alt blir tydelig.

I desember 2016 har vi en av de siste opptakskveldene på byen. Vi har nå full oversikt over miljøet. Det består av 140 personer. Vi vet hvem som tigger på dagen, og har andre roller på kvelden. Hvem som er vakter, hvem som stjeler og hvem som prostituerer seg. Vi er også blitt langt bedre på spaning, og vet hvilke mørke kroer og søyler som gir best overblikk. Men det høleregner, og det er ikke naturlig å sette seg ned et eneste sted. Vi går i timevis. Målet denne kvelden er å filme gjengene, og vi får uttelling. Jenter som går inn i biler med eldre menn, andre passer opp eldre på gaten og mennene er fulle. Vi får situasjoner fra kiosker, og turer til minibankene. Men bildet av selve tyveriene får vi ikke, for da blir vi oppdaget av vaktene.

Vi har likevel nok dokumentasjon. Vi har vært i kontakt med tyveri- og vinningsavsnittet hos politiet i Bergen, og de har vist oss mange opptak fra minibankene dette året. Vi har fått lov å bruke to videoer og en rekke stills. Vi vet hvem alle er, og kjenner igjen tiggere, gullselgere og prostituerte. Politiet har fortalt at dette er et stort problem, og at det er bortimot umulig å få gjennombrudd i disse sakene. De regner dessuten med at anmeldelsene bare er toppen av et isfjell. Slike saker er pinlige å anmelde. Vi filmer også alle møtepunktene mellom prostituerte, tiggere, minibanktyver, roseselgere, flaskesamlere, trekkspillere og bakmenn denne kvelden. Når vi vet hva og hvem vi skal se etter, er det lett å se hvordan alt henger sammen.

10. Det handler om penger

I 2015 ble flere personer fra Bengesti Ciocadia dømt for menneskehandel. De hadde tvunget mennesker til tigging, tyverivirksomhet og prostitusjon i Skandinavia. Vi blir kjent med saken gjennom nyhetssøk i rumenske medier. Politiet beslagla våpen, penger og eksklusive biler. I følge dommen hadde de tjent millioner på denne aktiviteten. En av hovedmennene er ansett å være en av Romanias rikeste menn. De sentrale i nettverket i Bergen er venner med de store bakmennene fra denne saken. Landsbyen Bengesti har 1500 registrerte innbyggere, når alle er hjemme. I hele kommunen, Bengesti Ciocadia, er det i overkant av 3000. Aktiviteten som foregår i Bergen er identisk med det bekjente fra hjemkommunen er dømt for. Vi har likevel valgt å ikke vise til denne saken i «Lykkelandet», da vi ikke hadde tid til å kartlegge forbindelsene videre. Vi valgte å konsentrere oss om hva som skjedde i Bergen, og det vi kunne dokumentere.

10.1 Pengetransaksjoner

Ved flere tilfeller følger vi bakmennene til ulike pengetransaksjonsbyrå i Bergen. De oppsøker dem jevnlig, på formiddager etter innbringende kvelder, der de har lagt bilder av pengene ut på Facebook. Ved ett tilfelle tar vi en sjanse. Går inn, like etter at to menn har forlatt et byrå. Vi spør, og den ansatte forteller villig vekk at de to, og andre, kommer ofte og overfører store summer til Romania. Da vet vi at det går penger ut denne veien.

10.2 Valutaregisteret

Vi ønsker å vite hvor store summer som går via pengetransaksjonsbyrå til Romania, sammenlignet med andre land. Vi velger siste fem år fordi vi vet det har operert nettverk i Bergen og Stavanger tilbake til 2013. Fra Valutaregisteret får vi tall, og de viser at i denne perioden ble nær 100 millioner kroner overført fra byrå i Bergen til Romania. Fra Norge totalt over 700 millioner kroner, og Romania er dermed det landet i Europa det overføres mest penger til på denne måten. På verdensbasis er bare tre land høyere på listen; Somalia, Pakistan og Filippinene. Vi holder dette opp mot statistikk fra SSB over innvandrere i Norge, her er rumenske borgere på 18 plass på listen. Det overføres altså uforholdsmessig mye penger til Romania via slike byrå, sammenlignet med andre nasjonaliteter. Så hvorfor?

10.3 Det rumenske banksystemet

Vi leser en rekke rapporter om banksystemet i Romania, og rapporter knyttet til EU. Romania har store utfordringer, da store deler av befolkningen ikke har bankkonto og tilgang på banktjenester. Det fremgår at dette i hovedsak er fattige, som ikke kan lese og skrive. Det fremgår at migranter fra Romania som er i jobb ofte bruker pengetransaksjonsbyrå for å sende penger hjem, men rapportene er basert på migranter som jobber med innhøsting i Sør-Europa, altså i stor grad fattige mennesker, uten utdanning. De fleste rumenerne som er i jobb i Norge har både utdanning og skolegang, og i 2016 ble det overført over 500 millioner fra private bankkontoer i Norge til ordinære private bankkontoer i Romania. Tiggerne derimot, har ofte ikke tilgang på bankkonti, og benytter pengetransaksjonsbyrå.

10.4 Byråene

I rapporten Nasjonal risikovurdering (2014) Hvitvasking og terrorfinansiering fremgår det at kriminelle misbruker disse tjenestene, og at det er særlig vanlig knyttet til narkotika og prostitusjon. Dette fremgår også av det pågående arbeidet med å lage ny lovgivning på dette feltet. (NOU 2016:27 Ny lovgivning om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering) Her står det at kriminelle misbruker disse ordningene, at kontrollen er for dårlig, og at regeletterlevelsen hos agenten har betydelige svakheter. Utvalget drøfter derfor å gjøre disse byråene rapporteringspliktige. Det har flere land i Europa gjort. At overføringer gjennom slike byrå er knyttet til kriminell aktivitet fremgår også av en rekke politirapporter, og det fremgår av en rekke dommer knyttet til menneskehandel, tiggings og prostitusjon. Her dokumenteres det overføringer på flere hundre tusen kroner, selv i små saker.

Noe endelig svar på hvor mye av overføringene som er knyttet til kriminalitet er det selvsagt ikke mulig å trekke ut, men tallene gir et bilde av hvor mye penger som går til Romania utenom det offisielle banksystemet, gjennom et system hyppig brukt av kriminelle og tiggere.

10.5 Politiet i Bergen

Vi har vært i kontakt med ulike avdelinger i politiet en rekke ganger. De har bekreftet at det er en del vinningskriminalitet knyttet til rumenere, de er kjent med at prostitusjonsmiljøet har endret seg, men de har ikke full oversikt over miljøet, eller i hvor stor grad det er organisert. Politiet viser til at de etterforsker et nettverk knyttet til tiggings, tyveri og prostitusjon fra 2015. Saken har vært tidkrevende, men er i ferd med å nå rettsapparatet denne våren. Tiltalene er hallikvirksomhet og menneskehandel. Vi intervjuer dem om det de vet.

11. «Jenter til salg» – det store bildet

Etter vår første tur til Bulgaria, ønsker vi å gå dypere inn i problemstillingen knyttet til romfolks situasjon. Inntrykkene fra Bulgaria var forvirrende og sjokkerende. Det er et folk i dyp krise, og vi ønsker å forstå.

11.1 Dokumenter og kunnskapskilder

Vi leser en rekke rapporter om romfolkets situasjon, jf. kildeliste. Det er dyster lesning, om utenforskap, rasisme, kriminalitet, menneskehandel, analfabetisme, barnebruder, lånehaier og halliker. Det satses på skoler, barnehager og helsehjelp, men utviklingen går sent. I tillegg leser vi norske rapporter knyttet til EØS-midlene. Det handler om støtte til utdanning og oppbygging av juridisk sektor og helsetjenester, men innimellom dukker det opp ymse kunstprosjekt og bygging av fuglekasser. Vi blir kritiske, og går grundig gjennom de ulike prosjektene. Her er noen rare, små tiltak, og vi tenker at dette er norske skattepenger på ville veier. Men slike konklusjoner trekker man, når man ikke vet bedre. Det kommer vi tilbake til.

Vi er også i kontakt med Rudolf Christoffersen, som nå jobber med menneskehandel og organisert kriminalitet over landegrensene i Eurojust.

I Bulgaria har ambassadøren åpnet døren til myndighetene, men vi velger selv hvilke avtaler vi gjør. Vi gjør avtale om intervju med henne, og får følge henne når hun stenger og tømmer ambassaden.

11.2 Kilder i Bulgaria

Vi vender tilbake til Bulgaria en måned etter den første researchturen, og intervjuer leder for EØS-midlene og leder for integreringsplanen for Rom. I tillegg intervjuer vi antittrafficking-kommisjonen, besøker to krisesentre og intervjuer sosialarbeidere. I følge rapporter er 50-80 prosent av de som trafikkeres fra Bulgaria Rom. (jf. Kildeliste ERRC) Vi kontakter organisasjonen Amalipe, som er representert over hele Bulgaria. Organisasjonen drevet av romfolk er stor og velrennomert. Her jobber det også flere kvinner. De forteller at jentene er spesielt sårbare, da rom-kulturen er patriarkalsk. Dette, kombinert med fattigdom, gjør jentene utsatte. Overalt får vi samme svar, fremtiden ligger i utdanning.

Vi kommer i kontakt med Renne Traicova, fra organisasjonen Social Empowerment. De jobber med å gjøre romkvinner i slummen mer selvstendige gjennom å lære dem et håndverk. Kvinnene har giftet seg i ung alder, de har ingen skolegang, mange er forlatt av sine ektemenn med ansvar for store ungeflokker. Traicova tar oss med til kvinner som syr enkle dukker, fylt med lavendel. Organisasjonen har avtaler med kjøpere både i Bulgaria og utlandet. Det er da vi plutselig forstår fuglekassene. Vi møter voksne med begrenset finmotorikk. Det tar tid og tålmodighet å lære seg å sy dukkene. Traicova forteller at alle prosjektene her er enkle håndverk. Det handler om å lære analfabeter å måle, forstå arbeidstegninger slik at de kan lære seg et yrke. Målet er at de blir værende, tjener penger, og sørger for at barna går på skolen. Det er starten på en snuoperasjon som vil ta generasjoner. Traicova sier at situasjonen er enda verre på landsbygden. Hun driver også et prosjekt i Brestnitsa, halvannen time utenfor Sofia. Hun spør om vi vil reise dit, og det gjør vi samme ettermiddag. Da møter vi Lidia for første gang.

11.3 Men først – om to dager i slummen

Vi har avtale med den norske organisasjonen Europa i Fokus, og Thomas Rudmoen Løkken som driver førskole her. Vi var bare innom på første tur, og slummen gjorde sterkt inntrykk. Voksne som bare sitter apatiske, unge jenter med barn, jenter i 14-årsalderen høygravide. Total fattigdom. Vi reagerer sterkt denne gangen også. Vi stresser med Antibac, smører og smører i en halv time, men gir etter hvert opp, for blide, viltre unger trekker i oss fra alle kanter.

To barn er forsvunnet denne dagen, den ene en 13 år gammel jente. Moren er død, faren er i fengsel. Emilia, som hjelper Thomas i undervisningen må reise for å lete. Vi er sjokkerte for hjemme ville alt stanset opp, men ikke her. Dette er ikke uvanlig. Skoledagen blir mer kaotisk enn vanlig, så da er det bare å trø til. Knudssøn skriver kyrilliske bokstaver i bøkene, slik at barna kan kopiere. Bakke trør til på kjøkkenet, med lunsj. Ikke helt korrekt journalistisk distanse, men vi gjør bare jobben Emilia ville gjort. Og her er det dessuten med på å bygge tillit i et miljø der man er skeptiske til folk utenfra.

Elendigheten i slummen blir etter hvert overskygget av fine folk, som deler og forteller. Ingen her reiser til utlandet på egenhånd. De aller fleste som reiser gjør det gjennom organiserte turer, for å betale gjeld. I løpet av dagen filmer vi og intervjuer. Emilia returnerer etter hvert. Den 13 år gamle jenten er funnet, voldtatt.

Omstendighetene er uklare, og hun vil ikke si noe mer. Vi drar tilbake neste dag, intervjuer Ani, som ønsker å bli lege. Det er nødvendig å formidle håp når alt er kullsvart. Vi følger ambassadøren på hennes siste dag i slummen. Det vi ser og hører disse dagene kjenner vi igjen fra rapporter. Folk har gjeld til lånehaiere. Lånehaiene har sammen med hallikene de største husene. Jenter giftes bort i 13-14-års alder, blir gravide, og mange blir forlatt etter noen år. Her er ingen helsetilbud, og barna har små forutsetninger for å klare skolen. De trenger førskoler og nye skoler i nærområdene. Vi blir kjent med en studie gjort av organisasjonen World Without Borders. Dette er en organisasjon drevet av rom. Undersøkelsen er gjort i tilsvarende slum i byen Stara Zagora. I følge en god kilde skal 80 prosent av guttene ha hallik som sitt største ønske for hva de vil bli. Vi bruker siden lang tid på å få tak i organisasjonen og undersøkelsen. Vi vil ikke referere tallet før vi har sett det selv. Etter fire måneder lykkes vi. Det viser seg at den var feilsitert. Det var «bare» en tredel som hadde dette som høyeste ønske.

11.4 Brestnitsa

Traicova har insistert på at vi bør se landsbygden for å forstå. Vi har egentlig fullstappet avtaleliste, men skjønner at dette er viktig. På landsbygden møter vi ikke slum, men fattigdommen er om mulig større. Skolene og helsetilbudene dårligere, og det er ingen inntektsmuligheter, utover sesongarbeid. Vi møter en familie som lever som leilendinger, men som likevel gir håp i fortellingen. Dette er foreldre som går motstrøms, ved å ikke gifte bort datteren sin. Det er foreldre som vil gi henne den utdannelsen de selv aldri fikk. Vi har bare noen timer her, før det blir mørkt, så her blir det filming over stakk og stein. Traicova har et tett forhold til Lidia, og de setter seg i sofaen utenfor huset og prater. Vi skjønner ikke hva de sier, men ser av uttrykket til Traicova og Lidia at det er

alvorlig, og at de er uenige. Berentsen filmer derfor hele seansen. Når vi reiser forteller Traicova at hun nettopp har fått vite at Lidia har fått seg kjæreste.

Vi forstår ikke helt rekkevidden der og da. Vi er bekymret over at familien har kommet med påstander mot lånehaien, som han må få imøtegå på et eller annet vis. Men det er kveld når vi passerer butikken, og den er stengt. Traicova ønsker heller ikke møte ham, da hun er redd det kan få konsekvenser for henne. Dagen etter ber vi ambassaden om hjelp. Vi trenger en tolk, og ambassadøren lar oss låne ambassadejeepen, samt leie sjåføren med sikkerhetskurs. Han kan tolke, og samtidig passe på oss. Vi reiser ut igjen. Det er vanskelig, for vi må få mannen til å fortelle, uten at vi knytter dette til utsagn fra Lidias familie eller Traicova. Han vil ikke filmes, og egentlig ikke snakke med oss. Berentsen går unna med kamera, og vi prater om å drive butikk på den fattige landsbygden i Bulgaria. Da forteller han at han selger varer på kreditt, må true for å inndra penger, og at det organiseres turer til utlandet, slik at folk kan tjene penger og betale ned gjeld. Imøtegåelsen er ivaretatt.

11.5 Bryllupet

Vi var i Brestnitsa i juni, og ble venner med Lidia på Facebook. I august ser vi bilder av et bryllup, og kontakter Traicova. Hun forteller at Lidia har giftet seg og flyttet til mannens by, Pleven. Etter tradisjonen tilhører hun nå hans familie. Traicova har snakket med henne et par ganger, men mannen har blokkert henne fra Lidia på Facebook, og kontrollerer telefonen hennes. Dette har Lidia fortalt i de få samtale de har hatt, og hun er fortvilet, angrer og har hjemlengsel. Traicova forteller at også Lidias familie er bekymret. De vet ikke hvor hun bor, og har ikke hatt råd til å besøke henne.

Vi har planlagt Romaniatur i forbindelse med «Lykkelandet» i september, og bestemmer oss for å også oppsøke Lidia i Pleven i Bulgaria. Vi har i tillegg avtale på et krisesenter i Varna med mulige intervju med ofre. Vi legger opp til en biltur gjennom hele Bulgaria, og halve Romania. Gjennom Traicova har vi fått avtale om å komme hjem til Lidia og mannens familie. Men når vi er på vei, vel to timer unna, kommer kontrabeskjed. De er ikke lengre i Pleven. Traicova selv befinner seg i USA. Hun ringer gjentatte telefoner til Lidia og moren hennes. Vi får beskjed om at hun er i Brestnitsa, så kommer ny beskjed, Pleven, så Brestnitsa igjen. Vi stanser i et veikryss. Omsider blir det klart at hun kan møte oss i en park i Pleven. Når vi treffer henne er mannen med, men vi forklarer at vi må intervju henne alene. Tre tydelige madammer gjør nytten, og han venter et annet sted i parken. Hun forteller at svigerfamilien motsatte seg at vi skulle komme hjem til dem, og at det ikke ville være trygt for oss. Hun er fortvilet, de har lite penger, men hun er svært forelsket. Etter at intervjuet er ferdig gir mannen oss adressen der de bor, og vi reiser dit for å ta bilder. Men det er ikke noe hus med det nummeret i gaten, og nabolaget er etnisk bulgarsk. Vi reiser fra Pleven med en ubehagelig følelse.

11.6 Jentene langs veien

Fra Lidia kjører vi til Romania, gjør opptakene i Târgu Jiu regionen, før vi deretter kjører til byen der «Anna» kommer fra, og filmer fra hennes hjemby. Så drar vi til krisesenteret i Varna. Kvinnen vi skulle intervju er blitt svært dårlig, så det lar seg ikke gjøre. Sosialarbeider Gencheva har jobbet innen feltet i mange år, og løsningen blir at hun gjenforteller historier. Gencheva forteller hvordan antallet jenter langs veiene øker, og forklarer ved hvilke veier de pleier å stå, samt hvilke gater i Varna.

Vi filmer i Varna. Prostitusjonen er åpenbar, men hallikene truende, så vi blir ikke lenge. Vi drar så ut langs veiene. Men vi ser ingen. Vi kjører i timevis, og drar også ut neste kveld. Igjen bomtur. Det er skumle veier, og vi snakker om at vi aldri hadde turt å stå her. Da går det opp for oss at vi har vært rimelig dumme. Det er livsfarlig langs veiene på kveld og natt, og mye mindre trafikk, derfor står de her på dagtid og i sentrum om kvelden. Vi kjører samme rute neste dag, med GoPro på bilen, samt ordinært kamera. Da dukker jentene opp, og de er mange. Vi ser også hvordan de har redet sine plasser i veikanten, med puter og stoler. Våtserviettene ligger strødd. Ved et tilfeldig stopp, der vi skal rette på kameraene, ser vi en lysning under buskene. Vi kryper inn. Her er en madrass, kondomer, vannflasker, matrester og våtservietter. Det er rått og ubehagelig. Vi kjenner på egen frykt, og kan forstå den frykten jentene må føle. Her vil ingen oppdage om noen skader deg.

11.7 Et rop om hjelp

I november tar Renne Traicova kontakt. Hun er høygravid i USA. Hun har fått en telefon fra Lidia, som har reist med mannens familie til Italia, men ingenting er som hun ble lovet. Hun er utmattet etter 14-15 timers arbeidsdager med innhøsting. Boforholdene er elendige, og de kan ikke reise hjem, for de skylder over 3000 kroner for reisen, og hun er gravid. Hun har ingen telefon, får ikke ringe ut, og har lånt telefonen fra noen andre i reisefølget, som ikke er i familie med mannen. Hun ber om hjelp, og skal prøve å ringe igjen. Det er nytteløst å kontakte politi på dette tidspunktet. Hun har reist frivillig og vi vet ikke hvor hun er. Hun er bare en av hundrevis av romfolk i denne situasjonen. Vi blir enige med Traicova at samtale med Lidia må tas opp, i tillegg må vi prøve å finne ut hvor hun er, og blir enige om en rekke spørsmål til neste samtale.

Den kommer noen dager senere, og Traicova spør om veien fra Bulgaria, hvor mange timer det tok før de krysset havet, hvor lenge de reiste i Italia, hva hun høster, hvordan det ser ut rundt henne osv. Det er nytteløst å spørre om skilt, for hun leser bare kyrilliske bokstaver. Alvoret øker nå i omfang. Hun er bekymret for barnet, hun har blødninger, og en mann viser interesse for henne. Hun er redd. Vi har intervjuet antittrafficking-kommisjonen i Bulgaria, og har telefonnummer og e-post til ledelsen der. Rett vei ville vært gjennom politiet, men det er ingen tid å miste. Traicova får numrene og tar kontakt med kommisjonen, og de åpner sak.

Samtidig diskuterer vi informasjonen fra siste telefonsamtale med Lidia. Vi beregner kjøretid og avstander, sjekker hvilke regioner de dyrker neper, og ender i regionen rundt Napoli. Traicova hjelper med å sette kommisjonen i kontakt med Lidia, samt forklare at hun kan stole på dem. I neste samtale har Lidia snakket med andre og gir oss navnet Mondragone. Men nå er situasjonen kritisk. Hun blir stengt inne i kjelleren på dagtid, mens mannen er på markene, og en mann har prøvd å voldta henne. Det haster med å få henne ut. Renne Traicova bekymret av en rekke grunner. Det er åpenbart at Lidia ikke klarer det tunge arbeidet, og hun frykter at hun nå blir solgt til bakmennene for å gjøre opp for tapt arbeidsfortjeneste og gjeld. Da ser vi henne trolig ikke igjen. Men mest overhengende er at hun står i fare for å bli voldtatt når tid som helst.

11.7.1 Når systemet virker

Antittrafficking-kommisjonen kontakter umiddelbart italiensk politi, og Lidia mottar instruksjoner. Gjennom en rekke samtaler planlegges aksjon. Men bulgarske myndigheter er bekymret for Lidia. Hun har knapt vært utenfor landsbyen sin og kjenner ingen som kan hjelpe henne å forstå den virkeligheten hun nå møter med politi, moderne sykehus og hjelpeapparat. Traicova kan ikke reise fra USA, så alternativet er oss. Kommisjonen mener det er en fordel at vi blir med på aksjonen, slik at Lidia har noen kjente fjes å forholde seg til. Vi diskuterer, og synes dette er vanskelig i forhold til vår rolle som journalister, men bestemmer oss for å dra. Vi har ikke tatt stilling til publisering fra aksjonen, da den avgjørelsen kan tas senere.

Men samtidig kommer meldingen om at italiensk politi slår til allerede neste morgen klokken 09.00. Vi prøver å booke flybilletter for å rekke fram i tide, men det viser seg umulig.

Onsdag 30. november går vi bare og venter, i Bulgaria, USA og Norge. Det kommer ingen meldinger fra Italia. Vi er redde for at noe har gått galt, men etter noen timer får vi beskjed om at hun er ute. Lidia er fraktet direkte til sykehus, og hun kommer til å bli der lenge.

11.7.2 Intervju med et traumatisert, gravid barn

Ingen får møte Lidia på sykehuset. Hun er svært syk, og trenger lang behandling for å komme seg. I Bulgaria undersøker antittrafficking-kommisjonen hva som foregikk forut for reisen til Italia. Dersom Lidias familie var delaktig i å sende henne ut, så kan hun ikke returnere dit. Familien må gjennom en rekke intervjuer og vurderinger av omsorgsevne. Vi ønsker å møte Lidia igjen, men vil vente til situasjonen er avklart. Like før jul får hun vende hjem til familien. Vi er i kontakt med dem, og avtaler at vi kommer i februar. Lidia stoler på oss, og vil fortelle, men vi bestemmer oss for at vi ikke vil intervjuer henne alene. Mor til Lidia er en sterk og intelligent dame, og vi ønsker at hun er tilstede. Lidia er et barn, som har gjennomgått et stort traume. Hun må ivaretas på best mulig måte, og skal behandles slik vi ville gjort med et hvert annet barn. I intervjuet ber vi henne fortelle, men presser henne ikke på det hun ikke vil snakke om.

12. Manus og klipp

Vi fikk opprinnelig godkjenning til en dokumentar, men har sett underveis at det må bli to program. Materialet er stort, og problemstillingen kompleks. Vi skjønner at «Lykkelandet» vil slå hardt, og ønsker at «Jenter til salg» skal gi en dypere forståelse av hvorfor dette skjer. Vi diskuterer nå hvordan vi skal bygge opp dokumentarene.

12.1 «Lykkelandet»

Underveis har vi vært bevisste på å ikke anta noe, ikke bestemme oss for vinkling eller planlegge fortellingen fordi det kunne farge observasjonene. Vi har nå mengder med opptak; skjult kamera av ulik kvalitet, stills av ulik kvalitet, bilder fra nettet, samt videoer. Vi har oversikt over et miljø der vi kan dokumentere at minst 140 personer er involvert i organisert, kriminell aktivitet. Vi er selv overrasket over hva vi har funnet.

Vi skjønner at dette vil skape debatt, og derfor er det avgjørende å fortelle historien slik at folk selv kan se hvordan dette henger sammen. Vi velger derfor å fortelle dette slik det faktisk har forløpt. Det handler om å rulle opp historien, legge frem dokumentasjon underveis, og vise hvordan nettverket opererer og er organisert. Vi har fått en helt unik tilgang på, og innsikt i, hvordan bakmenn opererer, og bestemmer oss for å fortelle dette gjennom dem; de blir hovedpersonene, det de har publisert blir bevisene.

Gjennom å velge bakmennene som hovedpersoner får vi også frem kynismen i nettverket. Ut fra bakmennene trekker vi trådene til de prostituerte og tiggere, som også driver med kriminell virksomhet. Vi vil sladde alle for å

unngå fokus på, og represalier mot enkeltpersoner. Hensikten er å vise hvordan nettverket er bygget opp, og hvordan alle har ulike roller i det som er organisert kriminalitet. Historien må drives frem av kommentar, da vi ikke har mange intervjuer. Vi bestemmer oss for at den skal holdes så nøktern som overhodet mulig. For egen sikkerhet skal vi være minimalt synlige.

Vi klipper raskt en grov versjon som kan vises for redaktører og jurister siden dette er et betent materiale. Mens denne er til vurdering, går vi over på å klippe program nummer to.

12.2 «Jenter til salgs»

Denne dokumentaren skal gi en dypere forståelse av «Lykkelandet», og romfolks situasjon. Historiene fra skolen i slummen, fra Brestnitsa og fra krisesentrene skal gi forklaringen på hvorfor mange reiser ut, men også vise hva de risikerer. Vi velger å ikke fortelle noe om vår rolle med å få Lidia hjem. Dette er ikke en historie der vi skal ta plass. Det er Lidas historie, og fortellingen om hvor hårfin grensen er mellom frivillighet og utnyttelse, og ikke minst hvor raskt drømmer brister. Vi velger å legge inn gjenkjennende scener i begge filmene, som de prostituerte i Varna, Oslo og Bergen som passes på, Annas historie, som minner om historien Yordanka Gencheva forteller om, og historiene om ensomme, unge jenter som plukkes opp av unge menn med fine biler versus bakmennene i Bergen og skrytebildene deres på nettet. I begge dokumentarene skal prostitusjonen formidles slik det faktisk er. Dette er ikke en verden med rød leppestift, korte skjørt og stiletthæler, men et liv i joggesko, bukser som kan tas fort av bak busker og i smau, og der antibac, våtservietter og tyggis er arbeidsverktøy. Vi klipper dokumentaren nesten ferdig og går så over til å klippe ferdig «Lykkelandet» etter den malen vi har lagt opp. Den er nå gjennomgått i redaktørlinjen.

13. Konfrontasjon «Lykkelandet»

Det har ikke vært mulig å konfrontere underveis, for vi måtte forstå rollene og systemet først. Vi vet også at en konfrontasjon, spesielt i forhold til bakmennene, kan medføre risiko for oss. Vi har derfor funnet at det beste er å legge det så nær publisering som mulig, for å minimere den sårbare tiden mellom konfrontasjon og publisering. Samtidig må det være god nok tid til at de som ønsker skal få svare. Det er ikke mulig å konfrontere alle 140, da noen er hjemme i Romania på dette tidspunktet. Vi har ingen tilsvarende prosjekt å sammenligne med, så vi må finne en løsning som ivaretar alle hensyn.

Vi vet at det er tette bånd mellom husene vi har filmet, og at personer flytter mellom dem. Noen ganger bor de i hus 1, noen ganger i hus 2 og hus 3. De prostituerte er tett knyttet hus 1, 4 og 5, men en ting har de alle felles. Vertinnen dukker opp i alle, kjenner hele miljøet, og fremstår som helt sentral. Hun snakker også norsk. Vi bestemmer oss for at hun er veien inn til tilsvar. Men vi ønsker først å gi de prostituerte en mulighet.

13.1 Leke sisten på byen

En konfrontasjon med de prostituerte kan være risikofyllt. Ikke på grunn av jentene, men dersom hallikene dukker opp. Vi ønsker ikke å sette en tolk i en slik situasjon, og bestemmer oss for å gjøre det selv. Vi har hørt at en del av dem snakker litt engelsk, og tenker at dersom vi får dem tale så klarer vi å kommunisere. I tillegg vet de hvem vi er, og vi tenker at det kan være en døråpner. En ukjent tolk kan bli en barriere. De kan tro at vedkommende er politi, og dette er mennesker som har liten tiltro til myndighetspersoner. Vi vet at de prostituerte kan lese og skrive, for det har vi sett på profilene deres på Facebook. Vi gjør klart et notat der vi skriver hva vi har tenkt å publisere om dem. At de er her med kjæresten som er halliker, at de hører inn i et stort nettverk, og at de også driver pinkodesnapping og tyveri fra kundene. Vi får notatet oversatt til rumensk. Det er nå mars, og en måned til sending. Hallikene sitter ikke på benken i kulde og regn. De er i biler og puber, og dukker opp innimellom. For vår egen sikkerhet hyrer vi to vektere. De skal holde seg på god avstand, men gripe inn dersom noe skjer.

Vi begir oss til byen med stort kamera og Berentsen har NRK-jakke. Jentene går, og vil ikke snakke. Men de ler litt. Vi følger etter mot Torgalmenningen, møter noen av kvinnene som også er tiggere på dag, og opererer som prostituerte på kveld. De får skrevet, en leser og forklarer de andre. Så rister de på hodet og går. Vi går bort til to andre. De er kjæresten med mennene vi fokuserer på i dokumentaren. De er nysgjerrige, tar skrevet, men en tredje kommer, river det ut av hendene deres, leser og ber oss forsvinne. Så går de. Flere har samlet seg ved Torget igjen. Der er også hun som rekrutterer i hjemlandet. Vi prøver å få henne i tale, men hun bare ler, tar med seg jentene og går. Til slutt har en gjeng samlet seg på 7-eleven på Torgalmenningen. Den har to innganger. De vinker og ler. Vi prøver å gå inn, og da løper de ut andre inngangen. De ler, og vi ler. Dette må se urkomisk ut. To sentrale jenter kommer bort. De vil ikke ha kamera tilstede, så Berentsen går et stykke unna. Vi prater, og de sier de er her på egenhånd, ikke har kjæresten, ikke er organisert. Flere kommer til og lytter. Til slutt får vi beskjed om å gå, og det gjør vi.

13.2 Vertinnen

Vi skriver et notat, der vi forteller hva vi skal publisere, om tigging som skalkeskjul for narkosalg, prostitusjon og tyveri. Vi skriver at vi er kjent med at en rekke bakmenn tjener store summer, og de utgjør et nettverk som livberger seg på kriminalitet. Vi legger det i postkassen. Så ringer vi vertinnen. Vi forklarer hva vi vet, og hun benekter alt. Vi er spesifikke på at vi kjenner til at hun huser tiggere, prostituerte, samt bakmenn som hun har tette bånd til, og at hun har forbindelser til de andre husene i nettverket. Vi forklarer at vi har lagt et brev i postkassen, med hva vi vil publisere, og at hun og de andre kan få komme med sin versjon. Hun vil nå møte oss. Vi treffes, hun bekrefter at hun kjenner hele miljøet, hun avviser ikke det vi har funnet, men sier at hun ikke har noe med dette å gjøre. Det er det hun ønsker å bli sitert på. Vi gir henne flere kopier av brevet, som er på rumensk, og ber henne formidle det til bakmenn og tiggere, dersom noen vil svare. Det lover hun å gjøre. Vi oppgir et telefonnummer til en NRK-telefon, som ikke er koblet til oss personlig, samt en e-postadresse.

13.3 En kilde i nettverket

I denne prosessen får vi kontakt med en sentral kilde i nettverket. Vi vet godt hvem vedkommende er, men det vet ikke kilden. Vedkommende er kjent med skrevet vårt, der vi har formulert påstandene våre, uten å navngi enkeltpersoner. Vi møtes, og vedkommende er svært redd. Motivet for å snakke, vet vi ikke. Vedkommende vil ikke siteres, bare fortelle hva som foregår. I samtalen navngir kilden en rekke bakmenn, forklarer bånd til prostituerte og tiggere som også stjeler. Kilden forteller om import av narkotika, salg av narkotika, om trusler og store pengeoverføringer. Vi kjenner til alle vedkommende nevner, og det er de samme båndene som vi har funnet, og som vi legger fram i dokumentaren. Den er på dette tidspunktet i all hovedsak ferdigklippet. Kilden vet ikke at vi allerede vet det som fortelles, og vi sier det heller ikke. Motivet til kilden kan være å få oss til å dele i detaljer om hva vi vet. Det ønsker vi ikke.

Kilden forteller også i detalj om episoder knyttet til bakmennene, de prostituerte og tiggerne som er grovere enn det vi har avdekket. Vi bruker ikke noe av dette, i frykt for at kilden kan bli avslørt. Lykkelandet er derfor utelukkende fortalt gjennom våre observasjoner, og det vi har kunnet dokumentere. Samtalen blir en bekreftelse på at vi har fått bindingene rett, og at dette er et stort kriminelt nettverk. Ingen andre tar kontakt.

14. Ferdigstilling, visninger og publisering

Nå drar Bakke på en lenge planlagt langtidserie. Dokumentarene klippes ferdige, og «Lykkelandet» går igjen oppover i redaktørlinjen for vurdering av den omfattende bruken av skjult kamera, bilder fra spaning og bruken av Facebook. Dokumentaren blir klarert for sending. Det er enighet i redaktørlinjen om at bruk av skjult kamera er legitimt, da dette ikke ville vært mulig å avdekke på annet vis. Omfanget og grovheten forsvarer metodene. I tillegg går vi flere runder på omfanget av sladding. Vi tar en endelig beslutning på å sladde alle, da det ikke skal være fokus på den enkeltes identitet, men nettverket som organisasjon. Det er det de gjør, og hvordan de henger sammen som er det viktige her.

Vi har visninger for medvirkende. I tillegg kontakter vi politiet i Bergen. Vi ønsker et intervju med dem i etterkant av filmen. De stiller med sju personer på visning, og etterpå intervjuer vi leder av Exit-gruppen, Linda Ervik. Samtidig får vi lagt engelsk tekst på «Jenter til salg», og organisert visninger for medvirkende både i Norge og Bulgaria. Vi har imidlertid en stor utfordring; det er viktig for oss at Lidia og familien får sett dokumentaren i sin helhet. Vi ønsker at de skal være trygge på hva vi publiserer om dem, og ikke minst konteksten. De kan ikke engelsk, og det hjelper heller ikke å tekste til bulgarsk, for de leser dårlig eller ikke i det hele tatt. Løsningen blir at en av de ansatte i Renne Traicovas organisasjon laster ned en engelsk versjon, reiser til Brestnitsa, og viser, tolker og forklarer hva de ser. De stopper underveis, familien stiller spørsmål og visningen tar noen timer, men de er fornøyde.

Vi skriver en rekke nettartikler, og nyhetsoppfølging diskuteres med ulike redaksjoner. I tillegg klippes promo og videoer til Facebook. Vi velger ut strekk som står på egne ben; en historie i historien. Den første videoen slippes i påsken, og det tar helt av. Rekkevidden det første døgnet er over en million. Det kommer reaksjoner fra Grønsund og «Folk er Folk». Vi tar kontakt med Grønsund på Hønefoss for tredje gang. Videoen inneholder ikke kritikk av ham, og er helt i tråd med det vi ved to anledninger har fortalt at vi kommer til å si. Han er enig i det. I tillegg har vi kontaktet hjelpetilbudene for romfolk i Bergen. De har ikke krav på imøtegåelse, men vi synes de bør vite hva som kommer. De ønsker å se dokumentaren, og vi har en avtale, men de melder avbud. Når nettsaken publiseres på nrk.no på sendedagen plukkes den opp av en rekke medier. Vi formidler stills, men når dokumentaren publiseres på nett henter andre medier stort sett det de vil.

Saken topper Dagsrevyen, før dokumentaren sendes i ordinær Brennpunktflate, 21.30.

15. Etterspill - en tabbe - og ny sending

Fra første slipp på Facebook holder vi nøye øye med kommentarfeltene, og fjerner det som er upassende. Det koker, men kommentarene er i all hovedsak innenfor akseptabel grense. Saken sprer seg landet rundt, og medfører oppslag, og debatt i alle medier, både lokalpresse og rikspresse. I denne fasen får vi en rekke henvendelser om å delta i debatter og intervjuer om dokumentaren. Alle henvendelser avslås. Vi har valgt å stå på byline og rulletekst, for vi står for det arbeidet vi har gjort, men vi ønsker ikke oppmerksomhet rundt våre personer, av sikkerhetsmessige grunner. Vi har sprengt et stort kriminelt nettverk i vår egen hjemby, og det er ikke ufarlig.

Saken lever nå sitt eget liv, og genererer hundrevis av oppslag knyttet til menneskehandel, tiggerforbud og prostitusjon.

15.1 Tabben

Vi har lastet ned hundrevis av bilder fra Facebook-profilene til nettverket. Vi har sortert dem etter hvilke personer de er hentet fra. Vi har studert bildene med norske penger og identifisert hvor de er tatt, basert på møbler og interiør. Andre er uproblematisk for der holder bakmennene selv pengene i hånden. Vi har også en rekke bilder av dem med Euro, og der de fotograferer sine egne barn med pengebunker. Vi har i tillegg en gruppe med bilder som vi skal sjekke opprinnelsen til. Disse har bakmennene publisert som sine egne. Det er her feilen oppstår. Knudssøn tror at Bakke har sjekket, mens Bakke tror at Knudssøn har gjort jobben. Og Bakke har reist på ferie. Dermed oppdager vi ikke at denne gruppen bilder ikke er sjekket, og noen kommer med i dokumentaren.

Fem dager etter sending oppdager en seer at to av bildene ikke er tatt av nettverket, og det får naturlig nok stor oppmerksomhet. Vi sjekker de to bildene umiddelbart, og innrømmer at dette er en tabbe. Vi sjekker så alle bildene i dokumentaren, samt de øvrige i databasen. Vi finner ytterligere fire bilder som bakmennene har hentet fra andre, men postet som sine egne. Vi får kritikk, til dels i krasse ordelag. Vi beklager feilen i egne kanaler, og andre medier. Vi bytter ut fem av bildene. Det sjette bildet beholder vi, men legger på ny kommentar, der vi sier at «han hevder han har kjøleskapet fullt av penger, men akkurat dette bildet har han stjålet fra noen andre.» Vi gjør dette for å ikke fjerne alle spor av tabben, som nå er så godt kjent at det er viktig at den vises igjen i dokumentaren. (Vedlegg 3)

Vi skulle gjerne vært dette foruten. Vi kan ikke si noe annet enn at det var pinlig, fordi det var en unødvendig feil. Men erfaringen var også nyttig. Vi innrømmer umiddelbart tabben, beklaget, og rettet opp igjen. Vi gjorde ikke noe forsøk på bortforklaringer. Troverdighet handler også om å innrømme feil. Det førte til støtte hos publikum. Det blåste i to dager, med oppslag og diskusjoner. Så la stormen seg.

For bildetabben endret ikke innholdet i Lykkelandet, nemlig at et kriminelt nettverk på 140 personer drev tyveri, pillesalg og kontrollerte all gateprostitusjon i Bergen.

Tabben gjorde det imidlertid umulig å opprettholde strategien om å ikke være synlig, da vi ble navngitt i medier. Fra da av valgte vi selv å delta i debatter og intervjuer.

15.2 «Jenter til salgs»

Uken etter publiseringen av «Lykkelandet» skal «Jenter til salgs» på luften. Etter en uke med massive presseoppslag, henvendelser fra journalister og en rekke privatpersoner knyttet til avsløringen, og etter hvert også bildetabben, forbereder vi sending, skriver nettsaker og forbereder nyhetsoppfølging. Vi håper at «Lykkelandet» skal gi drahjelp til «Jenter til salgs», slik at folk får med seg bakteppet. Det fungerer. Også denne dokumentaren har svært høye seertall, og reaksjonene var sterke, både i sosiale medier og i direkte tilbakemelding til oss. I ukene som fulgte var det en rekke oppslag knyttet til menneskehandel og utnyttelse av romfolk.

15.3 «Lykkelandet» i Skandinavia

Dokumentarene sprer seg også til Sverige. «Lykkelandet» får bred omtale i en rekke medier, og det tar av når Martin Valfridsson, som ledet den svenske regjeringens utredning av tiggerforbud året før, nå skifter mening. Basert på hva han ser i «Lykkelandet» går han nå inn for tiggerforbud. Klipp fra dokumentaren vises i forskjellige debatt og nyhetssendinger, og vi blir intervjuet om vår avsløring og arbeidet med dokumentaren. Ved alle henvendelsene gjør vi oppmerksomme på bildetabben, slik at vi ikke skal beskyldes for å gjemme den bort, men den er ikke svenskene interessert i. Etter hvert vises både «Lykkelandet» og «Jenter til salgs» i Uppdrag Granskning, på SVT1. «Lykkelandet» er blant de mest sette programmene i UG denne sesongen.

«Lykkelandet» sprer seg til også Danmark, der diskusjonen om tigging er svært skarp, og dreier seg om fengsling av tiggere. Vi blir intervjuet i en rekke medier om våre funn, og «Lykkelandet» får omtale i Weekendavisen.

15.4 Kringkastingsrådet.

Bladet «Folk er Folk», samt privatpersonen som oppdaget bildetabben, er misfornøyd med «Lykkelandet». De mener dokumentaren stempler alle tiggere, og de leter etter feil. De klager til kringkastingsrådet, og i klagen viser de til det de mener er en rekke feil. Vi svarer skriftlig, og rådet behandler saken. «Lykkelandet» får full støtte. Det kommer også en klage til PFU, men den blir avvist etter forenklet behandling.

16. Konsekvenser

Vi fulgte nøye med nettverket rundt publisering. Noen av bakmennene dro fra Bergen etter konfrontasjonen, i dagene etter sending forsvant svært mange, og etter to ukers tid var det knapt noen igjen. «Kongen» og et par til dro til Amsterdam, med de prostituerte. De avbildet seg selv med bunker med euro, og i kommentarfeltene kommenterte de «Lykkelandet». Andre dro til Finland, Danmark og Sverige, med tiggere og prostituerte.

Dagen etter sending kom det melding om at tre tiggere var trakassert i Bergen. Vi gikk raskt ut, og ba folk besinne seg, og ikke trakassere enkeltpersoner på gaten. Det var en rekke oppslag knyttet til at tiggere over hele landet ikke tjente penger lenger, og mange dro hjem.

Utpå sommeren var bybildet i Bergen totalt forandret fra året før. Vi ba om statistikk fra politiet, samt inntrykk fra Bymisjonen og Akuttovernattingen. Dagen etter publiseringen av «Lykkelandet» var det ingen prostituerte ute. I ukene som fulgte var det svært stille. Midt på sommeren, tre måneder etter sending, talte politiet kun seks prostituerte på gaten. Dette bildet ble også bekreftet av Bymisjonen. Det hadde da ikke vært pinkodetyveri siden sending, og vinningsforbrytelser begått av rumenske og bulgarske borgere var halvert sammenlignet med året før.

«Lykkelandet» førte til debatt i medier og kommunestyre over hele landet. I første omgang dreide diskusjonene seg om tigging, tiggerforbud, organisert vs. frivillig tigging på egenhånd. Noen kommuner innførte tiggerforbud. Etter hvert overtok diskusjoner og oppslag knyttet til menneskehandel, organisert kriminalitet og utnyttelse av rom.

Kripos har i ettertid bedt om, og fått tillatelse til, å bruke «Lykkelandet» til opplæringsformål. Det handler om å lære politifolk hva de skal se etter.

Rosa-prosjektet har fått tillatelse til å bruke filmene til opplæring av ansatte på krisesentre og i frivillige organisasjoner, slik at de skal identifisere og kunne hjelpe ofre for menneskehandel.

Regionalt ressursenter for vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging har som en del av regjeringens handlingsplan mot menneskehandel fått i oppdrag fra Helsedirektoratet å heve kompetanse hos helse- og omsorgsarbeidere med å identifisere og behandle ofre for menneskehandel. Også de har bedt om å få bruke dokumentarene i opplæringsøyemed.

17. Metoder og etiske vurderinger

Vi har underveis i denne rapporten gjort rede for små og store valg, samt begrunnelse for metodene vi har valgt. Men vi vil avslutningsvis utdype noen av de vanskeligste vurderingene.

Det er kontroversielt å følge mennesker i det skjulte, og filme dem over lang tid. Det griper inn i deres privatliv. Vi hadde en rekke diskusjoner om dette, og kom til at opptakene i første omgang skulle være et researchverktøy. Det var ikke sikkert vi skulle publisere noe av det vi filmet. Det var imidlertid eneste måten å få oversikt over miljøet. Publisering ble først avgjort etter diskusjoner rundt våre funn, og vurderinger av alvoret i avsløringene. Det er ikke mindre kontroversielt å følge så mange mennesker så tett på Facebook. Dette har tidvis vært ubehagelig for oss, men ikke i nærheten av hvordan det må føles for dem vi har fulgt og overvåket. Vi har vært kikkere inn i en privat sfære, selv om profilene var åpne. Vi har funnet bevis på kriminell aktivitet, men vi har også kommet tett på menneskers innerste tanker og følelser, som ikke var ment for oss. Vi lastet ned det vi fant relevant, som dokumentasjon og research, men har bare publisert en brøkdel av materialet.

Da vi skjønnet alvoret for enkeltmennesker og så omfanget av nettverket, gjorde vi noen valg som vi mener var riktige; nemlig å fortelle historien gjennom bakmennene, og det de la ut. De var på toppen, og vi kunne dokumentere at de tjente store summer på kriminell aktivitet og utnyttelse av mennesker.

Sårheten i hva de prostituerte publiserte ville gitt et enda sterkere innblikk i utnyttelse og kynisme, men vi ville samtidig ha eksponert jentenes innerste tanker. Vi kom til at dette ikke ville være etisk forsvarlig. Dette var ikke skrytevideoer, men fortvilte tanker fra ensomme jenter. Vi var dessuten redde for at jentene kunne bli utsatt for represalier fra bakmennene dersom vi publiserte noe av dette materialet. Derfor strakk vi oss i stedet langt for å få dem i tale, på kamera.

Vi sitter også på langt større materiale, knyttet til tiggere. Det er filmopptak fra fester i hjemlandet, kjøreturer i

dyre biler og bilder fra hjem som ikke er preget av fattigdom. Men de aller fleste av disse kvinnene har ikke lagt ut bildene selv. De er publisert av bakmennene, og vi har derfor valgt å ikke vise dem. Vi vet heller ikke om disse kvinnene er tvunget inn i disse rollene, eller om de gjør dette av egen fri vilje. Vi tenkte også at dersom vi publiserte festbildene, så kunne det føre til et stort sinne mot tiggere generelt, og det ønsket vi ikke.

Vi har vært nøye med å understreke at «Lykkelandet» handler om opprulling av et organisert, kriminelt miljø i Bergen. Det er vinklingen både i dokumentaren, og i hovednettsaken; «Sex, dop og tiggerkopp». Miljøet var totalt dominerende i Bergen i denne perioden, men vi understreker likevel både i dokumentar og nettsak at det ikke gjelder alle.

I vår tid skjer mye graving i databaser og via nettet ved kontorpulten. Vi har nye verktøy og søkesystemer, men de kan ikke hjelpe oss med alt. Kriminalitet, utnyttelse og menneskehandel skjer i det skjulte.

Vi ante virkelig ikke hva vi kom til å finne, da vi startet å følge med på mennene i det første huset. Metoden, basert på åpen observasjon, har vært avgjørende i dette prosjektet. Det innebar at vi ikke låste oss til teorier og ikke antok at noen hadde roller og bindinger som faktisk ikke stemte. For oss ble også Facebook et viktig verktøy, men det var bare nyttig i kombinasjon med fysiske turer ut i virkeligheten. Vi har tilbragt timevis bak søyler, på benker og i skyggefylte kroker i Bergen sentrum, både på dag og kveldstid. Det har også vært lange kvelder i bil, mens vi ventet på hvem som gikk inn og kom ut av hus. Underveis ble vi overrasket, sjokkerte og etter hvert redde. For vi forsto etter hvert at vi var i ferd med å rulle opp et stort, kriminelt nettverk.

I Bulgaria hadde vi også en åpen tilnærming og metode; vi ville lytte, lære og forstå. Vi møtte oss selv i døren flere ganger, som med fuglekassene, og med tiden ble også dette en mørk reise fra fattigdom til utnyttelse og menneskehandel. Det setter spor når en ung jente du faktisk kjenner, plutselig befinner seg i livsfare, innesperret i en kjeller i Italia. Som journalist skal du holde distanse, som menneske gjør du det som er mulig for å hjelpe.

Den dramatiske utviklingen i Lidas liv, griper inn i kjernen både i «Lykkelandet» og «Jenter til salg». Dessverre er det en hverdagshistorie fra rom-miljøene i Europa. Det eneste som skiller den fra andre er at Lidia hadde noen å ringe til, med kontakter og kunnskap nok til å hjelpe henne.

18. Avsluttende kommentarer

Vår avsløring viser at tigging kan være knyttet til grov organisert kriminalitet og utnyttelse av mennesker.

Romfolket er de mest sårbare innbyggerne i Europa i dag, og er overrepresentert som ofre for menneskehandel og utnyttelse. Det er en virkelighet som er like reell, som at andre reiser ut frivillig på egenhånd for å tigge.

I Bergen fant vi et omfattende, kriminelt nettverk der mennesker blir utnyttet på det groveste. I Bulgaria fant vi arnestedene for menneskehandel. Det tjener ikke romfolket å la være å fortelle disse historiene.

Det har vært en svært ubehagelig reise, men det var den virkeligheten vi fant, uansett om man liker det eller ikke. Som journalister skal vi tale de svakes sak, og gi en stemme til de som ikke blir hørt. Det gjelder også ofre for menneskehandel, og prostituerte kontrollert av halliker. Noe tigging er frivillig, men som «Lykkelandet» viser, er noe også organisert, med bakmenn. I hvilken grad disse menneskene jobber frivillig for nettverket, eller om de faktisk aldri har hatt noe valg, vet vi ikke. Men dommer viser at tvungen tigging finnes, og Lidas historie har vist oss at veien fra frivillighet til menneskehandel er svært kort.

Gjennomslaget til de to dokumentarene var stort, med over 1,1 millioner seere av «Lykkelandet» og 725 000 på «Jenter til salg». Over tre millioner så postene på Facebook den uken «Lykkelandet» ble publisert og i tillegg er nettsakene blant de mest leste på nrk.no.

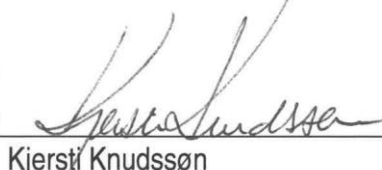
Prosjektet viser at virkeligheten er kompleks, og at utnyttelse og menneskehandel også skjer i vårt samfunn.

Det handler om å se det vi ikke vil se, og høre det vi ikke vil høre.

Bergen 05.01.18

Anette Berentsen

Kjersti Knudssøn

Synnøve Bakke

Kildeliste

Muntlige

- Tiggere i Bergen, Oslo, Stavanger
- «Vertinnen»
- Skjult kilde i nettverket
- Naboer til flere av husene
- Utleier av hovedhusene
- Utekontakten i Bergen
- Robin Hood Huset i Bergen
- Bergen kommune, Byrådsavdeling for sosial, bolig og inkludering
- Kirkens bymisjon, flere avdelinger i Bergen
- Vest politidistrikt, flere avdelinger i Bergen og omlandskommuner
- Sør-Vest politidistrikt, avdelinger i Stavanger og omlandskommuner
- DNB, informasjonsavdeling
- Valutaregisteret, Skatteetaten
- Analyse- og utviklingsavdelingen, UDI
- Rudolf Christoffersen, Eurojust
- Atle Grønsund, intervjuet i Ringerikes blad
- Jørgen H. Kristiansen, varaordfører i Kristiansand
- Mildrid Mikkelsen, ROSA
- «Anna»
- Påtalejurist og bistandsadvokat, Skarnes-saken
- Ordfører, romleder, helsearbeidere, lærer og folk i Bumbeshti-Jiu, Romania
- Ledere og ansatte ved krisesentre i Sofia og Varna
- Den norske ambassaden i București, Romania
- Den norske ambassaden i Sofia, Bulgaria
- Europa i Fokus
- Innbyggere, Fakulteta, Sofia, Bulgaria
- Innbyggere, Brestnitsa, Bulgaria
- Initiative for Social Empowerment, Bulgaria
- Ledere for EØS-midlene i Bulgaria
- Leder for Det nasjonale rådet for integrering, Bulgaria
- Asociația Pentru Incluziune și Dezvoltare Socială Gorj, Târgu Jiu, Romania
- Etterforskere, Politiet i Târgu Jiu, Romania
- Amalipe, Center for Interethnic Dialogue and Tolerance
- Dr, Stefan Panayotov, The Health of Roma Foundation, Bulgaria
- Ognyan Isaev, Roma Education Fund, Bulgaria
- National Commission for Combating trafficking in human beings Bulgaria, flere personer
- Trafficking in Human Beings, Italy, Stefano Cosmo

Video

- Urett i koppen, NRK Brennpunkt 2015
- Britain's Child Beggars, BBC 2013
- Gypsy Child Thieves, BBC 2013
- Beggars in Sweden, Mirolyuba Benatova bulgarsk TV
- Nyhetsinnslag Norge
- Youtube, diverse om romfolket
- Europarådet, flere videoer om romfolk
- Nettverkets videoer, Facebook og Streamago

Skriftlige

- Nyhetsartikler fra 2007-2016 fra ulike nett-medier i Norge
- Nyhetsartikler fra 2007-2016 fra ulike nett-medier i Romania
- Tiggere, flaskesamlere, gatemusikanter og magasinselgere i Bergen sentrum, Bergen kommune, mars 2015
- When poverty meets affluence, FAFO 2015
- Tiggerbander og kriminelle bakmenn eller fattige EU-borgere?, NOVA 2/2012
- Myter og realiteter om utenlandske tiggere i Oslo, Gateliv, NOVA 7/2014
- Tilstandsrapport: Situasjonen for Rom i Bulgaria, Den norske ambassaden i Sofia, oktober 2013
- Breaking the Silence, The European Roma Rights Centre and People in Need 2011
- Trafficking in human beings, Eurostat 2013 og 2015
- Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel (KOM), diverse rapporter og veiledere
- UDI
- Politirapporter og statistikk vedrørende kriminalitetsutvikling i Norge
- Utekontakten i Bergen, Arbeid mot menneskehandel i Bergen, tverretattlig operativt team (TOT) 01/13
- Breaking the Cycle of Exclusion, Roma children in South East Europe, UNICEF 2007
- The Right of Roma Children to Education, UNICEF 2011
- Research on the social norms which prevent Roma girls from access to education, UNICEF 2015
- Roma inclusion study, Final Report, utarbeidet av Pitija for Norway Grants 2015
- Romani Children at Risk in the Child Protection System in Bulgaria, Bulgarian Helsinki Committee, June 2011
- Flere rapporter og kompendier, Amalipe, Center for Interethnic Dialogue and Tolerance 2011-2015
- Situation Report, Trafficking in human beings in the EU, Europol 2016
- National Roma Integration Strategy of the Republic of Bulgaria 2012-2020
- Second European Union Minorities and Discrimination Survey, Roma – selected findings, European Union Agency for Fundamental Rights, 2016
- National Commission for Combating Trafficking in human beings, Bulgaria, årsrapporter
- Undersøkelse fra skole i Stara Zagora, World Without Borders Association
- EU and Roma, nettsted med informasjon om integrering av rom i Europa, European Commission, Justice
- Nasjonal risikovurdering, Justis- og beredskapsdepartementet 2014
- Country Partnership Strategy for Romania, Verdensbanken 2014
- Ny lovgivning om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering 2, NOU 2016:27
- Global etterlevelseregulering for partnere, MoneyGram 2016

- Dommer, menneskehandel og narkotika med rumenere, rom-folk og bulgarere, Lovdata
- Dommer (oversatt) fra Romania ang menneskehandel, hallikvirksomhet og narko
- We are the Romani people, Ian Hancock
- EØS-midler til Romania og Bulgaria, gjennomgang av program og prosjekter
- Facebook, åpne profiler
- Statistikk fra Valutaregisteret, Skatteetaten
- Kjøretøyopplysninger, Statens vegvesen,
- Transportstyrelsen, Sverige
- Trafiksikkerhetsverket, Finland
- Folk er folk
- Skritt for Skritt
- Eiendomssøk, Ambita
- Seeiendom.no, Kartverket
- Selvangivelser, Skatteetaten

VEDLEGG 1

En av veggene i klipperommet, med bilder fra dager vi hadde filmet i byen. Alle veggene så slik ut.

VEDLEGG 2

Nettverkskart over sentrale bakkmenn og -kvinner og prostituerte. Tiggerne er ikke med på dette kartet.

VEDLEGG 3

Et utvalg pengebilder fra nettverket. De med rød strek over var de nettverket hadde tatt tatt fra andre.

